

På'an igjen

En ny generasjon går til kamp for akademias grunnverdier. Men er det for sent?

Side 14-19

Sprekkdanningar

Utkastet til avhandling hadde fått raude strekar under a-endingane. Slik fører ein seg ikkje.

FOTO: HUNG NGO

Kva er tillateleg, akademisk språkføring?

Korleis skrive godt akademisk? Bør alle kunne forstå det ein skriv? Skriv folk vanskeleg av di dei er jålete? Den siste tida har språkdebatten gått livleg i Forskerforum.

Ein av klassikarane er norsk vs. engelsk. Marit Greek, Jorunn Store Johansen og Kari Mari Jonsmoen, tre vitskapleg tilsette ved Høgskulen i Oslo og Akershus (HiOA), fekk til nokre gode omdreiingar i diskusjonen i førre nummer. Utgangspunktet for innlegget var utsegna frå HiOA-rektor Curt Rice om at all forskning i prinsippet bør verte publisert på engelsk sidan forskinga per definisjon er internasjonal. Han meiner at ein større del av undervisinga òg bør vere på engelsk, medan lærebøkene skal vere på norsk. Dette spennet går rett inn i (identitets)striden om kva høgskular skal vere. Framleis vektlegging av profesjonsutdanningar for typiske velferdsstatsyrke som lærar og sjukepleiar, eller universitetsstrævande institusjonar med doktoravhandlingar på engelsk? Ein kan få til bae delar, men som innleggsskrivarane får fram, har modellen svakheiter. Det gjeld å sikre at studentane vert gode nok i norsk fagspråk til å fungere bra i profesjonane sine i Noreg, samtidig som engelskkunnskapane skal utviklast tidleg nok til å skrive sylskarp engelsk i ei doktoravhandling.

Dei tre debattantane skriv òg om engelsk som arbeidsspråk og løftar fram eit interessant demokratiperspektiv: «Det finnes arbeidsmiljø

Eg er ikkje ute etter psykososial nøling, støy og komplikasjoner, men å få tetta dekket på balkongen.

i norske høyere utdanningsinstitusjoner der engelsk har tatt helt over som arbeidsspråk – til og med på møter hvor det kun er norskspråklige til stede. Da blir det vanskelig for kollegaer med et annet førstespråk enn norsk å tilegne seg norskspråklige ferdigheter.»

Eg kan forstå at det for nokre utanlandske forskarar kan vere krevjande å stave seg gjennom tekstar av meg òg. Når eg skal skrive e-brev til ein handverkar i Oslo, kan det hende eg bruker bokmål. Kanskje eg ikkje tiltrur mottakaren å forstå nynorsk så godt, eller eg har skiljevæggen som reiser seg mellom oss i bakhovudet: «Herregud for ein type», trur eg kanskje mottakaren ville ha tenkt, og eg er ikkje ute etter psykososial nøling, støy og komplikasjonar, men å få tetta dekket på balkongen. Så i staden for å leggje vekt på at fritt val av målform er eit viktig demokratisk prinsipp, tilpassar eg meg og skriv bokmål: «Sprekkdannelser på balkongen.»

Irmelin Kjelaas vil ikkje tilpasse seg. I ein kronikk i dette bladet (side 34) skriv ho om ei tilbagemelding ho fekk frå ein norsk tidsskriftredaksjon: «En ting vi stusset litt på, var

at du bruker 'ei', bestemt artikkel, en god del og en god del partisipp med -a ending, som vi vanligvis ikke ser i akademiske tekster.» Bidraget til Kjelaas fekk likevel passere, men ho skriv: «Jeg stusser over at en norsk tidsskriftredaksjon ser så få hunkjønnsartikler og a-enderinger at disse framstår som bemerkelsesverdige.»

Kjelaas skriv at talemålsnært bokmål er langt mindre utbreidd enn moderat bokmål. Ho viser til ei masteroppgåve av Kjersti W. Kola om bokmålsbruk frå 1985 til 2013, der Kola finn at ei form som «utvikla» vert brukt i eitt prosent av tilfella, medan det er 99 prosent sjanse for at den rådande «utviklet»-forma er valt. Kjelaas poengterer at det talemålsnære bokmålet dermed står fram som uvanleg og markert.

Eg kjenner ein ph.d.-student som under arbeidet med avhandlinga fekk raude strekar frå rettleiaren. A-endingar var uynskte: Slik fører ein seg ikkje.

Ok, det er anekdotiske prov, eg har ikkje forska på dette. Men eg gjettar kvalifisert at moderat bokmål står høgare i kurs enn radikal som akademisk språk. Eg gjettar vidare at dette stort sett ikkje kjem til overflata, men er ein del av ei stille sosialisering: Kvifor skrive radikalt bokmål og innføre skurr, annleisheit og ei utilsikta, indirekte tematisering av språkval og språkpoltikk, når alt ein vil, er å få artikkelen eller oppgåva vurdert, konstruktivt kritisert eller godkjent?

Språk er eitt av dei viktigaste arbeidsverktøya for forskarar. Vi treng jamlege debattar om det akademiske språket, for å gjere det betre og gjere folk meir medvitne om kva språk dei fører. Kva språk står høgt og lågt som arbeids- og fagspråk i miljøet ditt? Ta gjerne kontakt med Forskerforum om de har tips til noko vi bør utforske. Neste blad kjem 4. september, og i mellomtida bør de lese alt de kan i nettutgåva Forskerforum.no.

God sommar!

Redaktør
Kjetil A. Brottveit

14: Gamle verdier – ny kamp

Fritt akademia. Gamle universitetsverdier. En gruppe doktorgradsstudenter ved NTNU tar opp kampen.

22: DNA fra fortiden

Tusenvis av år gamle jordprøver forteller hvilke arter som fantes på stedet. Tromsø-biolog Inger Greve Alsos bruker fortiden til å kunne forstå fremtiden.

26: Risikabel formidling

Små nyanser i ordvalgene kan ha mye å si for hvordan budskapet blir oppfattet. Møt forskerne som fordyper seg i risikokommunikasjon.

4: Konfliktene blomstrer

Maktkamper, personkonflikter og intriger er utbredt i akademia, ifølge arbeidsmiljøundersøkelsen ARK.

7: Doktorgrad på helsa løs

Å skrive avhandling kan være ensomt og stressende, og mange føler de kommer til kort, ifølge bedriftshelsetjenesten ved UiO.

8: Bortkastet forskning

Mange forskere rundt om i verden forsker på akkurat det samme. Mye arbeid blir utført til liten nytte, sier australsk professor.

10: Håp for ABM-forskning

Humaniorameldingen åpner for mer forskning i ABM-sektoren, men vil Kulturdepartementet følge opp?

11: Farvel til bøkene

Avtroppende bibliotekdirektør ved UiO har gjerne fått det som hun vil. Selv da hun ville fjerne bokhyllene fra UB.

FASTE SIDER

29: Tilbakeblikk

32: Bøker

34: Kronikk

36: Debatt

37: Gjesteskrivent

41: Informasjon fra Forskerforbundet

Forskerforum

Nr. 6/2017 – 49. årgang

Fagblad om forskning og høyere utdanning. Forskerforum blir redigert etter redaktørplakaten og er medlem i Fagpressen.

UTGIVER: Forskerforbundet, Postboks 1025 Sentrum, 0104 Oslo. Telefon: 21 02 34 00

ANSVARLIG REDAKTØR: KJETIL A. BROTTVEIT, kjetil.brottveit@forskerforum.no

REDAKSJONSSEKRETÆR: AKSEL KJÆR VIDNES, aksel.vidnes@forskerforum.no

JOURNALISTER: JOHANNE LANDSVERK, johanne.landsverk@forskerforum.no

ELIN REKDAL MÜLLER, elin.rekdal.muller@forskerforum.no, JØRGEN SVARSTAD, jorgen.svarstad@forskerforum.no

KONTAKT REDAKSJONEN: redaksjonen@forskerforum.no

ANNONSER: Arne Aardalsbakke, Telefon: 900 43 282, E-post: annonser@forskerforum.no

Design: Concorde Design. Forsidefoto: Lena Knutli. Trykk: Krona Trykk.

ISSN 0800-1715. Opplag: 19 905

ILLUSTRASJONSFOTO: ERIK NORUD

■ Mange ansatte i akademia opplever at intriger forsurer arbeidsmiljøet på arbeidsplassen deres.

MAKTKAMPER OG INTRIGER I AKADEMIA

Nesten to av ti sier at intriger og revirtenkning på jobben forsurer arbeidsmiljøet, ifølge undersøkelse.

ARBEIDSMILJØ Maktkamper, personkonflikter og intriger er utbredt i akademia, skal vi tro arbeidsmiljøundersøkelsen ARK. I årene 2013–2015 har over 12 000 ansatte ved 17 høyskoler og universiteter besvart en rekke spørsmål om arbeidsmiljøet der de jobber. Der går det frem at:

21 prosent var helt eller svært enig i at «min jobb blir mer komplisert på grunn av makt-kamp og revirtekning på enheten»

18 prosent var enig eller svært enig i at «intriger på min enhet forsurer arbeidsmiljøet»

15 prosent var enig eller svært enig i at «det er mye spenninger på enheten på grunn av prestisje og personlige konflikter.»

– Det synes jeg høres ut som veldig høye tall. De er såpass høye at alarmklokkene bør ringe, sier psykologiprofessor og arbeidslivsforsker Stig Berge Matthiesen ved Handels-høyskolen BI. Han understreker at han antar at det er store forskjeller mellom institusjoner

og enheter. Forskerforum har foreløpig ikke fått innsyn i tall på institusjonsnivå.

– PRIMADONNANYKKER

– I akademia kan det være mange flinke, dyktige og selvbevisste fagpersoner, noen kanskje også med primadonnanykker. Det er mange sterke individualister. Og så blir det krasj mellom disse, sier Matthiesen.

– Vi vet fra profesjonsbyråkrati at det er veldig mye uformell kommunikasjon som supplerer den formelle. Folk må være flinke til å snakke sammen. Disse tallene tyder på at de sliter med dette mange steder, sier han.

Det var delvis på grunn av arbeidskonflikter at Helene Uri i 2005 sa opp sin stilling

FOTO: ERIK NORUD

– Såpass høye tall at alarmklokkene bør ringe, sier arbeidslivsforsker Stig Berge Matthiesen.

som førsteamanuensis ved Institutt for lingvistiske fag ved Universitetet i Oslo. Året etter ga hun ut romanen *De beste blant oss*, som handler om intriger og kameraderi blant akademisk ansatte. Kjetil Rolness har beskrevet den som «den ultimate Blindern-romanen fra innsiden av en vernet bedrift, der ansatte sladrer mer enn de forsker, kolleger stjeler hverandres prosjekter, og kjønnslukten siver ut av kontordørene midt på dagen». Etter romanen rant det på med henvendelser fra ansatte ved høyskoler og universiteter som kjente seg igjen, forteller Uri.

– Jeg fikk mengder av historier, erfaringer og anekdoter. Det var helt utrolig. Jeg kunne ha skrevet en romanserie på ti bøker, sier hun.

– Hva fortalte de?

– Det var alvorlige ting, som tyveri av forskningsresultater. Og mye om utfrysing og ignorering fra ledelsen. Noen følte seg tiet i hjel, og at ulike faglige synspunkter ble forbigått. Men det hører med til historien at jeg bare har fått den ene siden av saken, understreker forfatteren og språkforskeren Uri, som nå er professor II ved Høyskolen Kristiania.

– SPISSE ALBUER

Hun er ikke overrasket over tallene fra arbeidsmiljøundersøkelsen.

– Hvis jeg skulle vært overrasket over noe, er det at jeg synes tallene er nokså lave. Men jeg tror folk kvier seg litt for å si såne ting i spørreundersøkelser, sier hun.

Uri mener at akademiske arbeidsplasser har noen kjennetegn som gjør at arbeidskonflikter kan blomstre.

– Folk blir i jobbene sine, for man er ikke kvalifisert til så mange andre jobber, eventuelt overkvalifisert eller skjevt kvalifisert. Det betyr at konflikter får tid til å utvikle seg. Det er hele tiden en kamp om ressursene. Forsknings-tid er et knapphetsgode, og mange vil slippe undervisning og administrative oppgaver. Man kjemper om forskningsmidler. Og det er konkurranseorienterte folk som jobber der. Disse jobbene er vanskelige å få, folk er vant til å konkurrere og har kanskje litt ekstra spisse albuer, sier hun.

❖ AV JØRGEN SVARSTAD

Arbeidsmiljø- og klimaundersøkelser (ARK):

- ARK er arbeidsmiljøundersøkelse som gjennomføres ved norske universiteter og høyskoler.
- ARK forvaltes ved NTNU og leveres som oppdragsprosjekt fra Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap til institusjonene.
- Tallene som presenteres i denne artikkelen, ble samlet inn i perioden 2013–2015.
- Over 12000 respondenter har svart. Undersøkelsen gjelder alle stillingskategorier.
- Disse institusjonene deltok: Universitetet i Bergen, Universitetet i Oslo, Høgskolen i Lillehammer, Misjonshøgskolen, Kunsthøgskolen i Oslo, Menighetsfakultetet, Universitetet i Nordland, Universitetet i Agder, Universitetet i Tromsø, Høgskolen i Østfold, NTNU, Høgskolen Stord/Haugesund, Høgskolen i Telemark, Norges idrettshøgskole, Høgskolen i Sør-Trøndelag, NMBU og Høgskolen i Volda (flere av disse har nå fusjonert eller endret navn).

FOTO: KATRINE ZIESLER

■ – Arbeid gir oss mye godt, så det er kanskje vel så viktig å dyrke de positive sidene som det er å begrense de negative, sier Vilde Hoff Bernstrøm.

TIDSPRESS RAMMER HELSEN

Å ha stor kontroll over egen arbeidshverdag er både en velsignelse og en forbannelse for norske universitets- og høyskoleansatte.

39 prosent av norske universitets- og høyskoleansatte sier de ikke har tid til å gjøre jobben som er forventet av dem, og 21 prosent sier at jobben påvirker helsen negativt. Det kommer frem av Arbeidsmiljø- og klimaundersøkelsen ARK, gjennomført ved en rekke universiteter og høyskoler (se faktaboks).

Undersøkelsen viser også at over halvparten sier seg enig eller svært enig i at de «ganske ofte jobber under høyt tidspress», og 60 prosent svarer at de ofte har for mye å gjøre. I tillegg svarer mange at arbeidet går ut over livet i hjemmet. 44 prosent sier bekymringer eller problemer på jobben distraherer dem hjemme, og 31 prosent sier jobben gjør dem mer irritable hjemme.

SKUFFER SEG SELV

Leder av Forskerforbundet Petter Aaslestad sier at noen av svarene i undersøkelsen korresponderer med tilbakemeldinger fra medlemmene.

– At mange har for mye å gjøre, har vi også sett i våre undersøkelser. Det skulle ikke forundre meg om mange av dem som opplever høyt tidspress, er midlertidig ansatte, sier Aaslestad.

Som professor ved NTNU kjenner han selv til presset.

– Forventningspresset som du legger på deg selv, er veldig stort i akademien. Du vil gjerne levere høyest mulig kvalitet hele tiden. En kollega av meg sa at det å være professor er å skuffe seg selv hver dag. Jeg har selv kjent på følelsen av å stå med en bok du selv har laget,

i hånden, og å tenke at du allerede er forsinket med den neste, sier Aaslestad.

AUTONOMI VEIER OPP

Samtidig skårer universitetene og høyskolene godt på en rekke indekser som måler positive forhold ved arbeidsplassen og ansattforholdet. Folk opplever høy grad av autonomi og selvstendighet på jobben, samt støtte fra leder. Fellesskapet mellom kolleger og det sosiale klimaet får også god skår i undersøkelsen.

– En ting som er bra her, er at positive faktorer som høy autonomi kan gjøre at man totalt sett tåler mer belastning på andre områder, sier Vilde Hoff Bernstrøm, forskningsleder ved Arbeidsforskningsinstituttet ved Høgskolen i Oslo og Akershus.

– Å ha kontroll over egen arbeidshverdag er bra for helsen vår, og derfor blir den totale belastningen lavere sammenliknet med yrker med like høyt arbeidspress, men med lavere kontroll, sier hun.

Selv om ansatte i stor grad har ressurser til å takle høyt press, mener Bernstrøm det er bekymringsverdig at ansatte ser ut til å «ta med seg jobben hjem».

– Hos relativt mange går arbeidet ut over hjemmelivet. I en sektor med mye autonomi, der arbeidet i større grad er oppgavestyrte enn klokkestyrt, kan det være vanskeligere å sette grenser mellom jobb og fritid. Ledere i sektoren må være flinkere til å jobbe med det tidspresset de ansatte er under, sier Bernstrøm.

❖ AV AKSEL KJÆR VIDNES

KAMP OM MIDLERTIDIGHETSLOV

– Departementet har rotet det til, mener Unio om regjeringens lov om statens ansatte.

ARBEIDSLIV

Det har vært knyttet stor spenning til regjeringens nye lov om statens ansatte som ble behandlet i Stortingets kommunal- og forvaltningskomité og sendt videre til plenumsbehandling 12. juni. Loven er en fornyet utgave av den 32 år gamle tjenestemannsloven, som regulerer arbeidsforhold for statlig ansatte. Loven, som også regulerer ansatte i universitets- og høyskolesektoren (UH), har gitt staten mulighet til å ha flere midlertidig ansatte enn privat sektor, som er regulert av arbeidsmiljøloven.

STATENS SÆRPREG

Da Forskerforum gikk i trykken, tydet situasjonen på at den nye loven vil la statens praksis fortsette. Dette er i strid med uttalelser fra Høyre-statsrådene Jan Tore Sanner og Torbjørn Røe Isaksen, som presenterte lovforslaget før påske med budskap om lavere midlertidighet i staten.

– Kommunal- og moderniseringsdepartementet har rotet det til i lovforslaget ved å prøve å ta tilbake retten til midlertidighet ved å henvise til «statens særpreg», sier Henrik Dahle, fagsjef og advokat i Unio. Departemen-

FOTO: ERIK NORRUD

■ Regjeringens forslag om ny tjenestemannslov var ikke godt nok, ifølge Hilde Gunn Avløpp i Forskerforbundet.

tet hevder at mange av statens arbeidsplasser er avhengige av bevilgning, og at de som følge av dette «særpreget» har en «midlertidig karakter».

– Avhengighet av økonomi er ikke noe særpreg, og ikke noe annet enn det alle private

arbeidsgivere må forholde seg til, så dette holder ikke, sier Dahle, som var medlem av det partssammensatte tjenestemannslovutvalget. Utvalget anbefalte regjeringen å harmonisere reglene for statlig og privat sektor – et kompromiss mellom arbeidsgiversiden i staten og de ansattes organisasjoner, som imidlertid ikke ble fulgt i lovforslaget.

BRYTER LØFTER

Forskerforbundet og de ansattes øvrige organisasjoner i staten har sendt Kommunal- og forvaltningskomiteen forslag om blant annet å stryke henvisningen til «statens særpreg» før loven behandles i Stortingets plenum. Utfallet av saken kan du lese på Forskerforum.no.

– Hvis staten fortsatt gis særlige grunner til å ansette midlertidig, slik lovforslaget og forskriftene har lagt opp til, vil midlertidigheten i staten generelt, og UH-sektoren spesielt, fortsette å være altfor høy. Det er ikke i tråd med løftene til et samlet Storting, sier Hilde Gunn Avløpp, Forskerforbundets generalsekretær.

♦ AV ANDREAS HØY KNUDSEN

MIDLERTIDIG FOR PASIENTREGISTERET

Ulovlig lange køer har stoppet forskningsprosjekter. Nå skal flere ansatte løse problemene.

REGISTERDATA

Norske forskere sliter med å få ut pasientdata til sine prosjekter, som vi omtalte i forrige nummer. Norsk pasientregister (NPR) har opplevd en sterk økning i etterspørselen de siste årene uten å øke bemanningen ved utleveringsseksjonen. Det har ført til lange køer og brudd på tidsfristen som etter forskrift er 30 eller 60 dager, avhengig av datatype. Nå tar det seks måneder å få ut datasett.

UAKSEPTABELT

– Jeg mener at situasjonen slik den nå fremstår, er uakseptabel. For at norske pasienter skal oppleve bedre forebygging, diagnostikk og behandling i framtiden, er vi avhengige av forskerne våre. Vi som tar helsepolitiske valg på vegne av befolkningen, er også avhengige av et oppdatert kunnskapsgrunnlag på en lang rekke felt, sier Torgeir Micaelsen, helsepolitisk talsperson i Arbeiderpartiet.

– Det fremstår som uklart for meg om det er regjeringens osthøveffektivisering som nå slår inn også her, eller om det er den interne disponeringen i pasientregisteret som

FOTO: HELSEDIREKTORATET

■ – Vi jobber også med økt grad av selvbetjeningsløsninger for forskere, sier Sissel Husøy.

er årsaken – eller om det er en kombinasjon, sier han.

Han viser til at Helsedirektoratet er under nedbemanning. Ifølge Sissel Husøy, divisjonsdirektør for helseøkonomi og finansiering, må Helsedirektoratet kutte bemanningen med ti

prosent. Kuttet skal ikke ha rammet utleveringen av helsedata, men Forskerforum er kjent med at avdelingen samtidig har fått nye tilleggsoppgaver uten flere ansatte.

REKRUTTERER MIDLERTIDIG

Siden forrige måned kan det likevel se ut til at tannhjulene har begynt å bevege på seg.

– Nå har vi satt i gang strakstiltak, sier Husøy til Forskerforum.

– Vi er nå i ferd med å leie inn tre personer som skal hjelpe oss med å ta unna utleveringene. Vi kan ikke opprette nye stillinger, men vi kan bruke midlertidige stillinger for en periode, opp til seks måneder. Vi har hentet dem fra universitetsmiljøet, og de skal bidra til å redusere køen.

I tillegg til å jobbe med bedre løsninger for NPR er det igangsatt et større arbeid for utlevering av data fra alle helseregistre i Norge gjennom Helsedataprogrammet. Når det er oppe og går om to år, skal det bli lettere å hente ut data til forskning fra alle helseregistre.

♦ AV AKSEL KJÆR VIDNES

– VANLIG AT FOLK GRÅTER

Mange doktorgradskandidater sliter psykisk, viser en ny studie.

DOKTORGRAD

Å skrive doktorgradsavhandling kan være både ensomt og stressende. Noen ganger går det på helsa løs. Du havner stadig lenger bak skjema, ser ikke lys i enden av tunnelen, og lurar på om du har havnet på helt feil hylle. Seniorrådgiver Kristine Mollø-Christensen i bedriftshelsetjenesten ved Universitetet i Oslo (UiO) treffer noen av doktorgradskandidatene som er lengst nede, til samtaler.

– Mange er veldig lei seg. Det er vanligere at folk sitter og gråter enn at de ikke gjør det. De føler seg fanget i en situasjon de ikke vet hvordan de skal komme seg ut av, forteller hun. Fortvilte stipendiater føler at de kommer til kort på alle fronter. Mange har familie og føler at de ikke klarer oppgavene verken hjemme eller på jobben. De føler at de ikke er fysisk til stede eller har kontroll over egen situasjon, forteller Mollø-Christensen. Bedriftshelsetjenesten ved UiO har arrangert tre stressmestringskurs for stipendiater dette semesteret. Forrige kurs hadde så stor pågang at de måtte sette opp en «ekstraforestilling». Den ble fullbooket på bare noen få timer.

FØLER SKAM OG UTILSTREKKELIGHET

Opplevelsene Mollø-Christensen forteller om, bekreftes av en fersk studie publisert i tidsskriftet Research Policy. Resultatene i studien tyder på at doktorgradskandidater har større sannsynlighet for å utvikle psykiske lidelser enn andre. Forskningsgruppen, ledet av Katia Levecque ved Universitetet i Gent, studerte forekomsten av psykiske vansker blant 3659 doktorgradskandidater i Flandern i Belgia. De fant at én av tre hadde psykiske vansker, for eksempel depresjoner, eller var i risikozonen for å utvikle dette. Hvordan det står til med norske stipendiater psykiske helse, vet vi lite om. Men Mollø-Christensen mener det er grunn til å tro at de belgiske funnene ikke er så langt unna den norske virkeligheten.

– Flere av dem som tar kontakt med bedriftshelsetjenesten, har kommet så langt ned i stressløpet at de har utviklet depresjon, angst og er utbrente. Det er flere og flere stipendiater som tar kontakt i forbindelse med psykiske utfordringer og lidelser, sier hun. Mollø-Christensen minner om at stipendiaterne er i en spesiell situasjon. De har gått fra å være studenter til å være ansatte. De opplever både et indre og et ytre press om at de skal lykkes. – Familie og kolleger synes de er veldig dyktige, og forventer at de skal lykkes. Når du ikke klarer å levere slik du selv mener at du bør, får du en følelse av at du ikke strekker til, og også til dels skam, sier hun.

ILLUSTRASJONSFOTO: SHUTTERSTOCK

■ – Konkurransen i akademia har en menneskelig bakside, sier medlem av Akademiet for yngre forskere Aslak Hjeltnes.

FALLER UT AV ARBEIDSLIVET

I den belgiske undersøkelsen sa 51 prosent av respondentene at de hadde hatt minst to symptomer på dårlig psykisk helse de siste ukene. 32 prosent hadde opplevd fire symptomer, som er over dobbelt så høyt som hos sammenlignbare grupper. Disse hadde en høy risiko for å ha eller utvikle en psykisk lidelse, spesielt depresjon. Vanligst var det at de opplevde å være under et konstant press, at de følte seg ulykkelige og deprimerede, at bekymringene ga dem søvnvansker, og at de ikke klarte å finne glede i aktiviteter i hverdagen, ifølge studien.

– Vi har hatt folk til samtaler som har falt ut av arbeidslivet som følge av arbeidet med doktoravhandlingen, sier Mollø-Christensen.

– Mange har fått veldig dårlig selvtillit, og lurar på hvorfor i all verden de har blitt ansatt som stipendiat. De tenker at de ikke kan noe som helst. I de fleste tilfellene har de blitt sykemeldt i en eller annen prosent, eller heltidssykemeldt, sier hun.

FOTO: JØRGEN SVARSTAD

– Det kan være ganske tungt psykisk til tider, sier stipendiat og leder av UiODoc Sofie A.E. Høgestøl.

– JEG ER KJEMPESTRESSET

Sofie A.E. Høgestøl er leder for UiODoc, en organisasjon for stipendiater og postdoktorer ved Universitetet i Oslo. Hun tror at stressrelaterte plager er utbredt blant norske stipendiater. Høgestøl skriver nå selv på en doktoravhandling. – Jeg er kjempestresset. Det kan være ganske tungt psykisk til tider. Jeg blir stresset av at jeg kanskje ikke skriver noe som er godt nok, av følelsen av at jeg ikke er flink nok, og av tanken på hva jeg skal gjøre når jeg er ferdig, sier hun.

Aslak Hjeltnes, som er medlem av Akademiet for yngre forskere, synes tiden er inne for en systematisk undersøkelse av norske ph.d.-stipendiater psykiske helse.

– Den økte konkurransen vi ser i akademia, har en menneskelig bakside. Den mangler vi kunnskap og en offentlig samtale om. Dette er definitivt noe vi må undersøke i Norge også, sier han.

♦ AV JØRGEN SVARSTAD

VIL SLØSINGA TIL LIVS

Brorparten av biomedisinsk forskning kjem aldri samfunnet til gode. Målretta tiltak kan endre på dette, men arbeidet går seint.

BORTKASTA FORSKING

– Eg trur nok det er eit element av fornektning involvert, seier Paul Glasziou.

Han er lege og professor i evidensbasert medisin ved Bond University i Queensland i Australia. For åtte år sidan publiserte han saman med Iain Chalmers – som er ein av grunnleggarane av Cochrane-samarbeidet* – ein artikkel i tidsskriftet The Lancet, der dei hevda at 85 prosent av alle midlar til biomedisinsk forskning truleg var bortkasta. I dag svarar det godt og vel til 170 milliardar amerikanske dollar, meiner dei.

– OVERVELDANDE

No står Glasziou med tekoppen sin i ein av pausane i programmet på den femte verds-konferansen for forskingsintegritet i Amsterdam. Han forklarar at han trur dette enorme talet kan bli så overveldande at forskarar ikkje orkar å ta innover seg problemet med bort-

kasta forskning i det daglege. Det kan vere ein av grunnane til at oppryddinga går så seint.

Eitt av programpunktene på konferansen tok for seg nettopp bortkasta forskning og kva som blir gjort for å redusere sløsinga med forskingsmidlar. I artikkelen frå 2009 gjorde Glasziou og Chalmers greie for ei rekkje ulike mekanismar dei meiner ligg bakom bortkasta forskning: Biomedisinsk forskning tek ikkje tak i dei spørsmåla som er mest relevante for pasientar og legar. Til dømes går ein stor del av forskingsmidlane til studiar av medikament, medan pasientar ofte ønskjer meir kunnskap om ikkje-medikamentell behandling. Studiar blir sette i gang utan at ein først har undersøkt om det er behov for dei, basert på den forskinga som allereie ligg føre. Meir enn halvparten av biomedisinske studiar blir aldri publiserte, og dei som blir det, gjev eit skeivt kunnskapsbilette. Og av dei studiane som blir publiserte, er ein stor del ikkje skildra godt

nok til at andre kan dra nytte av dei, eller dei rapporterer andre funn enn det dei eigentleg hadde planlagt å teste.

– Ein vanleg reaksjon er at folk blir overraska over tala og tenkjer at dei er altfor høge. Men går ein igjennom alle fasane i forskingsprosessen der arbeid blir utført til ingen nytte, kan det like gjerne hende at talet vårt er for lågt, seier Glasziou.

TRENGST MEIR FORSKING?

Symposiet om bortkasta forskning under konferansen i Amsterdam inviterte representantar for både forskarar, tidsskrift, forskingsråd og institusjonsleiarar til å snakke om kva dei, på kvar sin kant, kan gjere for å sikre at forskinga faktisk har ein funksjon utover å fylle opp CV-en til forskarane. Eit opplagt tiltak er å sikre at alle nye biomedisinske forskingsprosjekt er solid forankra i den allereie eksisterande litteraturen.

FOTO: KJERSTIN GJENGEDAL

■ Transparent og påliteleg forskning var tema for den femte verds-konferansen om forskingsintegritet som føregjekk i Amsterdam i mai.

– På den eine sida er det innlysande at forskingsartiklar viser til tidlegare utført forskning på feltet, det ligg i sjølve vitenskapens DNA. På den andre sida viser det seg at forskarar typisk berre refererer til ein liten del av det som er gjort tidlegare, seier Hans Lund, professor II ved Senter for kunnskapsbasert praksis ved Høgskulen på Vestlandet og ein av innleiarane i Amsterdam.

I innlegget sitt viste Lund til at forskarar oftast vel å referere til forfattarar dei kjenner, eller til studiar som støttar deira eige argument. I mellomtida held forskarar fram med å forske på spørsmål som allereie har eit tydeleg svar – som dei ville ha oppdaga om dei berre hadde studert den eksisterande litteraturen grundigare. Men sjølv i dei tilfella der systematiske oversiktar over allereie utført forskning finst, blir dei sjeldan brukte til å vurdere om meir forskning trengst eller ikkje.

– Det vanskelege er sjølvsagt å vite kva tid ein har forska tilstrekkeleg på eit spørsmål. Det trengst meir enn éin studie, men kor mange er for mange? Det er ikkje lett å svare på, forklarar Lund.

FRAGMENTERT KUNNSKAP

Litt av problemet, meiner han, er at mange ikkje tek innover seg at det rett og slett er uråd å ha oversikt over kva som er gjort på feltet frå før utan å lage ei systematisk oversikt.

– Som forskar får du ein kjempegod idé som du har lyst til å studere. Før i tida var det gjerne tilstrekkeleg å abonnere på eit titals tidsskrift, og å reise på konferansar og snakke med folk. På den måten fekk du ei ganske klar kjensle av kva som var kunnskapstilstanden på feltet, og om det hadde noko for seg å gå vidare med ideen. Men no, når mengda forskning har auka så enormt, har kvar forskar berre oversikt over si eiga vesle øy av forskarar som refererer til kvarandre. Dei oppdagar ikkje at det finst miljø andre stader i verda som forskar på akkurat det same, seier Lund.

Som fleire av innleiarane under symposiet peika på, fører mangel på oversikt ikkje berre til at forskingsmidlar blir kasta ut av vindauget. Ein utset også mange pasientar for fare når ein held fram med å forske på slikt som effekten av behandlingsmetodar lenge etter at svaret er kjent. Mange liv kunne ha vore redda om ein hadde slutta å forske og i staden implementert resultatane i klinisk praksis.

For tre år sidan etablerte difor forskarar ved Senter for kunnskapsbasert praksis eit internasjonalt nettverk, Evidence-Based Research Network. Målet er å redusere mengda av bortkasta forskning ved å jobbe for at alle nye studiar må vise til ei systematisk oversikt over tidlegare forskning.

– Eg får ofte høyre at forskarar ikkje har tid til å vente på ei systematisk oversikt, det senker publiseringstempoet deira. Men er det betre å sette i gang med ein heilt overflødig studie? spør Lund.

FOTO: KJERSTIN GJENGEDAL

■ – Ansvaret for å forankre ny forskning i allereie eksisterande litteratur ligg i første instans hos forskaren, seier Hans Lund.

SYSTEMATISK REDUKSJON

Men systematiske oversikter er ikkje det einaste tiltaket mot bortkasta forskning. I artikkelen frå 2009 lista Glasziou og Chalmers opp ei rekkje tiltak som kvar for seg kunne bidra til å redusere mengda bortkasta forskning, i ulike stadium av forskingsprosessen. Tiltaka inkluderte slikt som det å involvere pasientar og praktistar i prioriteringa mellom forskningstema, å sende studiar til fagfellevurdering i designfasen for å luke ut metodeproblem på eit tidleg stadium, og å krevje at alle studiar blir registrerte før oppstart, slik at ein etterpå kan sjekke at dei verkeleg blir publiserte.

I ettertid har det britiske National Institute for Health Research (NIHR), som handterer finansiering av ein stor del av helseretta forskning på vegner av det britiske helsedepartementet, teke for seg alle tiltaka og arbeid målretta med å implementere dei for å auke verdien på forskinga dei finansierer.

SLØSING KAN UNNGÅAST

– Eg vil seie at det dei har gjort, er det viktige som har skjedd på området sidan vi publiserte artikkelen vår, seier Paul Glasziou til Forskerforum.

– Responsen deira gjer meg optimistisk med tanke på at vi gradvis kan greie å redusere mengda bortkasta forskning. Spesielt når det gjeld førehandsregistrering av studiar meiner eg å sjå ei tydeleg utvikling. Vi ser også at andre forskingsfinansiorar følgjer etter, og tidsskrifta byrjar også å stille nye krav til studiane dei publiserer.

Hovudpoenget til Glasziou og Chalmers har heile tida vore at milliardane som har gått til å finansiere bortkasta forskning, kunne ha vore brukte betre.

– Det oppmuntrande er at alle defektane vi nemner, er moglege å unngå om ein berre prøver. Om eit par år er vi kanskje nede i 80 prosent! seier Glasziou.

♦ AV KJERSTIN GJENGEDAL

* Cochrane-samarbeidet systematiserer forskningsresultatane fra medisinsk forskning for å gi leger og forskere bedre dokumentasjon på behandlingstyper.

Den 5. verdskonferansen om forskingsintegritet

- gjekk av stabelen i Amsterdam i slutten av mai
- hadde «eit gjennomsløkt og etterretteleg forskningssystem» som hovudtema
- samla forskarar, institusjonsleiarar, administrativt tilsette, forskingsbyråkratar, tidsskriftredaktørar og andre med interesse for etikk og integritet i forskning
- tok opp alt frå teknologiske verktøy for å avsløre forskingsfusks, til haldningar og verdier hos forskarar
- munna ut i dokumentet Amsterdam Agenda for Promoting Transparency and Accountability.

– FRAMSTEG FOR ABM-FORSKINGA

– Det er på høg tid at forskinga i ABM-sektoren blir registert, meiner leiaren i Forskerforbundet. Men i Cristin-systemet er døra foreløpig stengd.

FOTO: ERIK NORRUD

■ – Forskinga vår blir ikkje sett, seier Tor Weidling i Riksarkivet (t.h.). Her frå eit forskingsprosjekt saman med Espen Karlsen ved Nasjonalbiblioteket.

ABM

– Eg er glad for at fleire av innspela til Forskerforbundet kom med i humaniorameldinga. Ikkje minst gjeld det forslaget om at forskinga i ABM-sektoren bør bli registrert i Cristin, seier førstearkivar Tor Weidling i Riksarkivet.

Han viser til den nye stortingsmeldinga om humaniora, der det heiter at regjeringa vil stimulere til meir forskingssamarbeid mellom universitet og høgskular og forskarar ved arkiv, bibliotek og museum (ABM). Regjeringa vil også legge til rette for at forskning og andre relevante aktivitetar utførte i ABM-sektoren, kan bli registrerte i forskingsinformasjonssystemet Cristin, ei sak mange i sektoren har kjempa for i lang tid. I dag er det stort sett institusjonar i UH-sektoren og helse- og instituttsektoren som registrerer forskingsaktiviteten i systemet.

Weidling ønskjer at forskinga skal bli meir synleg, blant anna for andre forskarar i UH-sektoren.

– Det er også viktig å dokumentere forskingsverksemda internt overfor leiinga ved ABM-institusjonane.

– Er det ønskeleg med eit teljekantsystem for sektoren?

– Vi veit ikkje enno korleis dette vil bli. Men om forskinga kan utløyse midlar til institusjonen, er jo det bra.

– MÅ SJÅ ANSVARET

Leiar Petter Aaslestad i Forskerforbundet er også glad for at ABM-sektoren blir løfta fram i meldinga. Han meiner det er på høg tid at forskingsaktiviteten i sektoren blir registert.

– Dette er eit lite steg framover. Det er viktig å synleggjere den humanistiske forskinga som faktisk går føre seg i Noreg, og at forskning ikkje er avgrensa til universitet og høgskular.

– Politikarane i kulturkomiteen og kulturdepartementet har ikkje vore opptekne av at dei faktisk har ansvar for forskinga i sektoren. Men humaniorameldinga er forpliktande for alle departementa, og eg går ut frå at kulturministeren no ser ansvaret sitt, seier han.

Også generalsekretær Liv Ramskjær i Museumsforbundet meiner det vil vere positivt for musea å kunne bli del av Cristin.

– Kulturdepartementet vil få betre oversikt over kva musea faktisk bidreg med på forskingsfeltet. Det som er litt synd, er at det ikkje ligg lovnader om pengar i meldinga.

FOTO: JOHANNE LANDSVERK

– Det er bra om forskinga vår endeleg blir registrert i Cristin, seier Liv Ramskjær.

Men vi håpar at dette no blir ein realitet, og at det vil kome pengar i neste statsbudsjett, seier Ramskjær.

– Er dette første steget mot eit teljekantsystem for ABM?

– Det kan det jo vere. I alle fall vil det kunne stimulere til meir forskning ved musea.

CRISTIN TEK IKKJE IMOT

Men i Cristin-sekretariatet er dei slett ikkje klare til å innlemme forskning frå ABM-sektoren.

– Vi ønskjer å ta inn alle som vil ta i bruk Cristin, men systemet i dag er lagt til rette for dei som er med i den resultatbaserte omfordelingsordninga (RBO) til Kunnskapsdepartementet (KD) og Helse- og omsorgsdepartementet. Det er for risikabelt å ta inn institusjonar som ikkje er del av denne ordninga, seier Katrine Weisteen Bjerde, som er dagleg leiar i Cristin.

Alle institusjonar må nemleg gå gjennom dei same omfattande kontrollrutinane, og dei som ikkje er del av RBO, vil bli påførte mykje unødvendig arbeid.

Bjerde seier dei no utviklar ein heilt ny versjon av Cristin, der det blant anna bli mogleg å skilje mellom institusjonar som er del av RBO-systemet, og dei som står utanfor. Men heile prosjektet er sterkt forseinka.

– Teknisk sett kunne vi ta inn fleire også i dag. Men det vil bli ein del ekstra arbeid for oss å handtere dette, og då treng vi større ressursar. Truleg blir det ikkje fleire institusjonar med i Cristin før det nye systemet er klart om to år.

VILSAMARBEIDE MED KD

Statssekretær Bård Folke Fredriksen i Kulturdepartementet skriv til Forskerforum at departementet legg til rette for forskingsaktivitet, inkludert i ABM-sektoren.

– Innspela til humaniorameldinga har vist at fleire institusjonar på ABM-feltet finn det utfordrande å konkurrere om forskingsmidlar. Når vi skal utforme framtidige forskingspolitiske verkemiddel på området vårt, vil vi vurdere nærare korleis vi kan svare på denne problemstillinga, seier Fredriksen.

Han seier òg at Kulturdepartementet vil samarbeide nært med Kulturdepartementet om oppfølging av humaniorameldinga.

– Departementet jobbar no med ein FoU-strategi for område vi har ansvaret for, og der vi vil seie meir om korleis Kulturdepartementet vil ta hand om sektoransvaret for FoU.

♦ AV JOHANNE LANDSVERK

Noe av det første Bente R. Andreassen ville gjøre med det nybygde universitetsbiblioteket, var å få vekk de høye bokhyllene i første etasje. Det har hun klart.

FOTO: SILJE PILEBERG

BOKHYLLER UT, MENNESKER INN

Da Bente R. Andreassen begynte i jobben som bibliotekdirektør ved Universitetsbiblioteket i Oslo, var det mot alle odds.

Det er ingen irritasjon å spore når vi kommer ti minutter forsinket til avtalen. Bente R. Andreassen (69) ønsker velkommen på mild bergensdialekt og viser vei inn til kontoret sitt.

Hun beklager rotet, og sikter til noen få permer og papirer. Her er det ellers strøket, med Munch-kunst på veggen og utsikt over Blinderns vårgrønne campus. Etter ti år som bibliotekdirektør ved Universitetsbiblioteket i Oslo (UB) skal hun i sommer gå av med pensjon. Hun blir husket som en viktig person bak utviklingen av læringscentre i Norge.

– Hva vil du savne minst?

– Jeg vil savne minst å stå opp klokken halv syv! Hahaha! Ja, jeg liker å kose meg med avis og kaffe om morgenen. Jeg føler ikke at dagen begynner skikkelig uten.

Hun begynte som bibliotekar på SV-fakultetet ved Universitetet i Oslo. Etter 17 år der syntes hun det gikk tregt med teknologiutviklingen. Hun gikk over til BI og var med på å gjøre bibliotekene ved BI Sandvika og BI Nydalen om til læringscentre.

– Det er noe av det morsomste jeg har vært med på. Og like etter at vi hadde åpnet dette fantastiske bygget og biblioteket i Nydalen, som jeg den dag i dag er veldig stolt av, så ...

Hun smiler og lener seg over bordet.

– ... ble jeg faktisk headhuntet til denne stillingen her. Det er ikke så ofte man blir headhuntet fra BI til universitetene, jeg tror flere går går andre veien.

– Men hva er egentlig et læringscenter?

– Mange tror fremdeles at et bibliotek er en samling bøker som lånes ut. Men i moderne biblioteker skal studentene finne alt de trenger til sin læring. Som PC-er, fleksible plasser, stille plasser, grupperom, bibliotekhjelp og IT-hjelp. Biblioteket er også en arena for forskningsformidling.

– Du har ord på deg for å forstå som mild, men likevel få det som du vil. Hva er hemmeligheten din?

– Å, haha. Ja, det sies så. Da jeg sluttet på BI, ble jeg omtalt som en mild tsunami. Jo, jeg vet hva jeg vil, og jeg er nok ikke den som hever stemmen. Jeg tror mer på samarbeid, en god tone og en teft for hvem man bør ha med seg. Og kanskje jeg ikke gir meg så lett hvis jeg tror på noe.

– Hva har vært de største endringene for bibliotekene i din karriere?

– Overgangen til det digitale. Bibliotekene har virkelig vært ute på en

reise. 85 prosent av det vi kjøper inn av tidsskriftartikler og bøker, er nå digitalt. Biblioteket er i realiteten tilgjengelig uansett hvor man befinner seg, men du må være student eller ansatt ved UiO for å få tilgang. Det er en stor utfordring. Forskning burde være tilgjengelig for alle, sier hun og avbryter seg selv:

– Apropos egenskaper, så tror jeg tålmodighet er bra. Tålmodighet, men også utålmodighet, slik at man ikke slipper den tanken man hadde, men finner en annen vei.

– Har du et eksempel?

– Ja, kanskje. UB var forholdsvis nytt da jeg begynte. Et praktbygg. Men første etasje var fylt av bokhyller fra gulv til tak. Jeg har hatt det som en drøm å få til noe av det vi gjorde på BI, men jeg skjønte godt motargumentene. De sa: «Bente, vi kan ikke bygge om det nyeste bygget på Blindern når vi har flere milliarder i etterslep på vedlikehold.» Men da hadde man ikke tatt inn over seg sin egen strategi om å legge til rette for læring! Vi fikk nei til saken to ganger. Da spredte vi budskapet og fikk mange allierte. De fant penger, og nå har vi åpnet en ny første etasje. Til sommeren åpner vi underetasjen også.

– Er det noe du ser tilbake på som du skulle ha gjort annerledes?

– Nei, jeg tenker at jeg er her mot alle odds. Jeg var UiOs første kvinnelige bibliotekdirektør på 200 år, og jeg har hverken doktorgrad eller noe av det de andre lederne har. Jeg har ofte lurt på hva som har ført meg hit. Det var ikke et bevisst karrierevalg, men jeg har hatt et engasjement.

– Hvis du skulle valgt et annet liv og en annen karriere, hva ville du gjort da?

– Jeg har tenkt på det noen ganger. Kanskje jeg hadde vært jurist? Siviløkonom kunne jeg også blitt, men er jeg interessert nok i tall? Siviløkonomer kan uansett brukes til mye ...

– For du var egentlig ikke så interessert i bokhyller heller, da du ble bibliotekdirektør?

– Nei, jeg var ikke det. Det er det som er så rart. Og så endte jeg her. Med tre millioner bøker!

♦ AV SILJE PILEBERG

FUSJON

BER VOLDA VELGE NTNU

En gruppe ansatte ved Høgskolen i Volda har gått hardt ut mot ledelsen i et åpent brev til styret. Der hevder de at ledelsen ikke har evnet å tilpasse seg en ny virkelighet, der Volda er en av svært få høyskoler igjen i landet. Nå krever de at styret fraviker strategien om å stå alene, og heller søker fusjon med NTNU. Rektor Johann Roppen avviser kritikken og forsvarer at Volda står alene, men med et samarbeid med Universitetet i Bergen og Høgskolen i Molde.

AKADEMIA

Nytt UHR-styre

■ Hele styret i Universitets- og høyskolerådet (UHR) har blitt byttet ut på representantskapsmøtet 23. mai. Rektor ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet, Mari Sundli Tveit, blir ny leder. Ny nestleder er rektor ved Handels- høyskolen BI, Inge Jan Henjesand. Øvrige medlemmer er prorektor Bjarne Foss (NTNU), direktør Gunn Elin Bjørneboe (UiO), rektor Dag Rune Olsen (UiB), rektor Bjørn Olsen (Nord), rektor Ingunn Moser (VID), rektor Kathrine Skretting (Innlandet), og rektor Nina Skarpenes (Polithøgskolen).

UNDERVISNING

Fremragende ved UiB

■ Fem ansatte ved Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet ved Universitetet i Bergen (UiB) har fått status som fremragende undervisere: Henriette Linge ved Institutt for geovitenskap, Øyvind Fiksen ved Institutt for biologi, Fredrik Manne ved Institutt for informatikk, Bjørn Tore Hjertaker ved Institutt for fysikk og teknologi og Stein Dankert Kolstø ved Institutt for fysikk og teknologi. De får 50 000 i lønnsøkning. UiB er den første utdanningsinstitusjonen i Norge som innfører meritteringsordningen, skriver UiB på sin hjemmeside.

Førsteamanuensis Henriette Linge har fått status som fremragende underviser ved UiB.

FOTO: JENS HELLELAND AADNANES

UNDERVISNING

Nytt meritteringssystem

■ Kirke-, utdannings- og forskningskomiteen på Stortinget støtter forslaget om meritterings-systemer for undervisning, og at undervisningskompetanse får økt vekt ved ansettelse og opprykk. Flertallet i komiteen, med partiene Ap, KrF, Sp og SV, mener systemet bør ha nasjonale rammer, noe også Forskerforbundet argumenterer for. Komiteens medlemmer fra H, FrP og V ønsker at alle universiteter og høyskoler i løpet av to år skal etablere meritterings-systemer, alene eller sammen med andre.

UTDANNING/ARBEIDSLIV

Råd styrker samarbeid

■ Etableringen av Råd for samarbeid med arbeidslivet (RSA) bidrar til å styrke samarbeidet mellom universiteter og høyskoler og arbeidslivet og til å øke den gjensidige forståelsen, ifølge en ny rapport fra NIFU. Norske universitet og høyskoler ble fra 2011 pålagt å etablere slike råd. Nå har NIFU foretatt en underveis-evaluering, som blant annet viser at RSA-ene bidrar til bedre og mer relevante gradsutdanninger og etter- og videreutdanningstilbud. RSA har konkret bidratt til at noen institusjoner har fått nye eller endrede studietilbud.

UTDANNING

Student krever erstatning

■ En student krever flere hundre tusen kroner i erstatning av Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet (UiT) etter at universitetet regnet feil da de regnet ut karaktersnittet hennes. Feilen gjorde at hun ikke kom inn på profesjonsstudiet i psykologi før året etter. Ifølge et brev Forskerforum har fått innsyn i, kan kvinnen komme til å kreve over 600 000 kroner i erstatning, blant annet for ett års forventet lønn som ferdigutdannet psykolog, og for ekstra utgifter hun har hatt i året som har gått.

49%

ARBEIDSLIV

Færre organiserer seg

■ Flertallet av norske arbeidstakere er ikke lenger fagorganisert. Fagforeningene har fått flere medlemmer, og mer enn 1,2 millioner norske arbeidstakere var ved utgangen av 2016 medlem i en fagorganisasjon, ifølge kunnskapsportalen Arbeidsliv.no. Samtidig har antall lønnstakere økt med 300 000. Det betyr at organisasjonsgraden har sunket fra 50,5 prosent i 2006 til 49 prosent i 2016. – Vi må alle gjøre en felles innsats for å øke organisasjonsgraden, sier Unio-leder Ragnhild Lied til LO-Aktuelt.

Kvinnemuseet ligger i barndomshjemmet til forfatter, musiker og bohem Dagny Juel, her fotografert i 1901. I år er det 150 år siden hun ble født. Foto: Kvinnemuseet

MUSEUM:

NYTT PÅ KVINNEMUSEET

Det nasjonale Kvinnemuseet på Kongsvinger er gjenåpnet etter å ha vært stengt siden i fjor. – Publikum vil finne helt nye tema og kjent stoff presentert på nye måter, forteller Mona Pedersen, avdelingsdirektør ved Anno museum. Én utstilling handler om barn, ungdom, lek og kjønnsroller, og en annen viser utviklingen i norsk kvinnekamp fra 1800-tallet og fram til i dag. Kvinnemuseet ligger i barndomshjemmet til forfatter og musiker Dagny Juel. Hun blir også presentert i en ny utstilling for å markere at det i år er 150 år siden hun ble født.

ETIKK

Viste video av pasienter

■ Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet (UiT) brøt konsesjonsplikten da videoopptak av pasienter ble brukt i undervisningen. Dataene som hadde blitt samlet inn, ble ikke godt nok beskyttet, og var uten nødvendig konsesjon, skriver UiT i en pressemelding. Feilen ble rapportert inn til Datatilsynet da den ble oppdaget i november i fjor. – Vi er svært bevisste når det gjelder å ha nødvendige konsesjoner innen forskning, men vi har dessverre ikke vært like bevisste når det gjelder undervisning, sier prodekan Inger Njølstad ved UiT.

ARBEIDSLIV

Ingen blir sagt opp

■ De hovedtillitsvalgte fra Forskerforbundet, Akademikerne, Norsk Tjenestemannslag og YS har blitt enige med ledelsen ved Høgskolen i Oslo og Akershus (HiOA) om en omstillingsavtale i forbindelse med at administrasjonen ved høgskolen skal effektiviseres, skriver nettavisen Khrono. I avtalen slås det fast at ingen skal miste jobben som konsekvens av omstillingsprosessen. Styret ved HiOA vedtok i mars at høyskolen må effektivisere administrasjonen betydelig.

Eli Smepllass, Hilde Refstie og Morten Dahlback ønsker mer åpen debatt om universitetets rolle og ledelse.

Bråkebøttene

Unge universitetsansatte på NTNU vil ikke lenger murre i gangene. Nå tar de problemene ut i åpent lende.

AV AKSEL KJÆR VIDNES OG LENA KNUTLI (FOTO)

– Det er så lett å hengi seg til dystopiene. Jeg syns det går an å kule det ned litt, sier leder av Forskerforbundet, Petter Aaslestad, i debatt med leder av Studenttinget ved NTNU Marte Øien og Klassekampen-journalist Jo Skårderud.

Den økonomiske modellen til universitetene er helt på trynet. Det handler bare om å få folk fort igjennom, sier Marte Øien, leder i Studenttinget ved NTNU.

Hun får svar av grønne sirkler som skyter i været blant publikum. De små skiltene signaliserer grønt for «enig» og rødt for «uenig». Temaet for paneldebatten på Litteraturhuset i Trondheim er «universitetets rolle i postfaktasamfunnet», men det penser fort over på universitetenes grunnleggende bestanddeler: finansiering, ledelse, ytringsfrihet og ansettelsesforhold. Det blir mye grønt denne kvelden.

– En av ti doktorgradsstudenter i medisin svarer at de kan tenke seg å fikse litt på resultatene i forskningen sin. Det er helt utrolig at man har kommet dit, sier Petter Aaslestad, leder av Forskerforbundet og paneldeltaker.

– Det er veldig vanskelig å skjønne, men det kan selvfølgelig relateres til hvordan academia er innredet: med publiseringspress og all verdens tøys som ikke har noe med søken etter sannhet å gjøre. Man må få ned midlertidigheten, sier han og får flere grønne skilt i retur.

Mobiliserte mot sammenslåing

Debatten arrangeres av ProtestPub, som det

siste året har etablert seg i Trondheim med en serie folkemøter for diskusjon om universitetenes fremtid. Arrangementet springer ut av New University Norway ved NTNU, som prøver å vekke til live engasjement og protest mot endringer i universitetssektoren. En ny generasjon forskere er pådrivere etter at de har sett hvordan studiestedet og arbeidsplassen fungerer, eller ikke fungerer. Selve initiativet kommer fra Nederland, der demonstranter okkuperte universitetsbygg i protest mot reformer og hva mange opplevde, var en økt kommersialisering av forskningen og utdanningsinstitusjonene. Protestbølgen spredte seg til København, London og Toronto. I Trondheim fikk bevegelsen feste da en rekke sammenslåinger ble foreslått på institutt- og fakultetsnivå ved NTNU. Universitetet ville blant annet slå sammen Institutt for sosiologi og statsvitenskap, Sosialantropologisk institutt og Geografisk institutt. Formålet var robusthet, men rent faglig var det få argumenter, mente motstanderne.

– Vi opplevde at den faglige begrunnelsen manglet fullstendig, forteller Hilde Refstie, en av initiativtakerne. Hun er stipendiat i geografi. Vi møter henne sammen med Eli Smeplass, stipendiat i sosiologi, og Morten Dahlback, stipendiat i filosofi. De holder alle til på Dragvoll campus, der samfunnsvitenskap og humani-

ora er samlet, et stykke utenfor sentrum og Gløshaugen campus med teknologifagene.

– I begynnelsen var det en ren mobilisering mot disse sammenslåingene og NTNU-fusjonen. Instituttsammenslåingen ble stanset, men den prosessen førte til at folk begynte å snakke sammen på tvers om det som skjer ved universitetet, og ut fra det begynte vi å arrangere ProtestPub, sier Refstie.

Murring i gangene

At New University fant veien akkurat til NTNU, er kanskje heller ikke helt tilfeldig. Det er her noen av de største endringene har skjedd, sier en nestor i universitetskritikk, sosiologiprofessor Aksel Tjora.

– NTNU har nok vært drevet som et mye mer strømlinjeformet universitet enn de andre, og med tettere kobling til næringsliv og industri. Det var også det første universitetet som innførte ansatte ledere på alle nivåer, og har fått en betydelig representasjon av eksterne medlemmer i universitetsstyret. NTNU har ligget i front når det gjelder ansatte ledere på alle nivåer og toppstyring, sier Tjora.

Han har vært en av de tydeligste stemmene i kritikken mot utviklingen i universitetssektoren, som han mener påvirker hva de ansatte forsker på: På grunn av ledelsesmodellen blir prioriteringene bestemt ut fra strategiske be-

– Jeg synes det er supert at vi får diskutere hele systemet. Jeg har ikke sett noen andre arenaer der vi kan luften disse perspektivene, sier stipendiat Signe Rix Berthelin (t. h.), sammen med stipendiat Johanne Kristiansen.

slutninger tatt av ledelsen i stedet for at de blir tatt på bakgrunn av fagmiljøenes vitenskapelige prioriteringer, ifølge Tjora.

– Du må gjøre deg lekker for ledelsen oppover i systemet. Det hjelper ikke om jeg gjør noe spennende sosiologisk, som utvikler sosiologien, hvis det ikke er tverrfaglig og stemmer med hovedprofilen til NTNU, sier Tjora.

For de unge forskerne i New University Norway var det også viktig å forstå hvordan beslutninger blir tatt, og prøve å bli en del av dem. En av utfordringene med måten NTNU blir ledet på, er at beslutninger tas uten at de ansatte får ta del med sine innspill, mener de.

– Vi er høyt utdanna, oppegående folk, og vi forstår ikke arbeidsplassen vår fungerer! Og vi er dritt lei av at ting blir tredd ned over hodene på oss uten at vi har noe vi skal ha sagt. Usynliggjøringen av prosessene er ekstremt problematisk, sier Eli Smepllass.

– Det er mye murring i gangene, men veldig spredt, så vi har prøvd å løfte diskusjonene ut av krokene og ut i det åpne rom, istemmer Dahlback.

Penger og selvsensur

I løpet av debatten på Litteraturhuset tar Refstie opp et eksempel hun har opplevd på et kommunikasjonskurs universitetet arrangerte. En stipendiatkollega fortalte henne at hun hadde skrevet en kronikk som kritiserte en av universitetets bidragsytere i næringslivet. Da skal hun ha fått beskjed fra instituttleder om at hun ikke kunne sende den inn.

– Jeg har hørt om flere sånne tilfeller, sier Refstie. – I dette tilfellet spurte jeg henne om hun kunne tenke seg å stå frem med det, men hun var i en midlertidig stilling, så det turte hun ikke. Hva tenker panelet om dette?

– Det er viktig at det kommer frem, svarer

NTNUs kommunikasjonssjef Christian Fossen. – På NTNU skal ingen forskning eller kritisk tenkning stoppes av at det er noe vi ikke liker. Det strider mot hele ideen om universitetet. Det er viktig å få frem, for da kan vi gjøre noe med det. Dette var en instituttleder? Da må vi ta det videre opp i systemet. Rektor er den fremste talspersonen for akademisk frihet, så det er bare å ta det helt opp, sier Fossen.

– Tror dere ikke at folk bedriver sjølsensur når man er avhengig av penger for å finansiere forskningen sin, repliserer Refstie.

– Det kan hende, men resultatene er fritt tilgjengelige, og jeg ser ikke helt hvorfor man ikke kan si det man har funnet ut. Forskningen skal være fritt tilgjengelig, svarer Fossen.

Til Forskerforum sier Refstie etter debatten at hun opplever at forskere ved NTNU driver med selvsensur nettopp fordi man ikke vil legge seg ut med dem som finansierer forskningen. Hun opplever også at kommunikasjonssjefen ikke helt tok inn over seg hva han ble fortalt.

– Det er en veldig naiv tilnærming. Han snakker ut fra prinsippet om at forskningen skal være fri, men man tar ikke inn over seg at det er effekter av hvordan man finansierer forskningen, som er uheldige, mener Refstie.

– Vi utformer søknader med tanke på hva donatorer vil ha, hva regjeringen vil ha eller

– Vi representerer jo ikke noe nytt.
Vi representerer noe veldig gammelt:
det frie akademiet.

ELI SMEPLASS, STIPENDIAT I SOSIOLOGI

Petter Aaslestad og Hilde Refstie i New University Norway diskuterer under ProtestPub-arrangementet på Litteraturhuset i Trondheim i mai.

hva Forskningsrådet vil ha. Hvorfor vi forsker på det vi forsker på, og hvordan finansieringen vår påvirker forskningen, blir det snakket veldig lite om. Særlig på NTNU, sier Refstie.

– Jeg får inntrykk av at forskere har kommet inn i en ny rolle, sier Dahlback. – De er tjenestetilbydere mye mer enn før. Og hvis vi skal være attraktive som tilbydere av forskning, må vi ikke være så kritiske, for da kan det få konsekvenser.

– Hvis man er avhengig av å få penger for å forske, er det klart det skaper maktrelasjoner. Det var det ingen som ville innrømme, sier Refstie.

De unges fremtid

New University Norway jobber nå med å rekruttere flere engasjerte folk som vil delta i debatten og skape bråk om de ubehagelige spørsmålene. Aksel Tjora er blant dem som heier

bevegelsen frem, men er samtidig usikker på om det nytter. Utviklingen har gått så langt.

– Det er ikke lett å være optimistisk, sier han. Samtidig syns han det er avgjørende at unge forskere tar tak i de samme spørsmålene som en del av de eldre professorene har vært opptatt av i en årrekke.

– Dette er folk som er i starten av en akademisk karriere, som diskuterer hva slags fremtidig institusjon de skal være en del av. I tillegg til at de tar opp temaer som akademisk tenkning, integritet og uavhengighet, har New University Norway en tilleggsverdi fordi det er unge folk, neste generasjon, som skal forvalte disse verdiene videre, sier Tjora.

Han har opplevd at engasjementet har vært ganske fraværende frem til nå.

– Det har vært veldig vanskelig å se noe engasjement blant studentene om dette, så

det er veldig bra at unge stipendiater tar dette initiativet.

Om ikke annet så for å få selskap. En som er kritisk alene, er lett å forveksle med en narr og kranglefant, mener Tjora, som litt for ofte opplever å få støtteklæringer på e-post og sms i stedet for at de blir framført offentlig. Dermed får ikke andre høre at de kritiske røstene er flere.

– Jeg er litt skuffet over min egen stand. Vi som sitter trygt i det, med faste jobber som førsteamanuensiser eller professorer, må tørre å ytre oss kritisk.

NTNU: – Kan bli bedre

En av paneldeltakerne som måtte svare for universitetets utvikling, er kommunikasjonssjef Christian Fossen. Han sier han setter stor pris på debattene New University Norway inviterer til, men er ikke enig i all kritikk som kommer fram:

– Beskrivelsen av NTNU som et lukket system der beslutninger blir tredd ned over de ansatte, kjenner jeg meg ikke igjen i, og det skal i hvert fall ikke være sånn. Det fins ulike opplevelser blant de ansatte, men NTNUs ledelse har ingen ønsker om at prosessene skal være skjulte. Det er ingen skjulte agendaer. Rektor har brukt ufattelig mye tid på å delta i debatter og besøke alle institutter, som han skal gjøre igjen nå. Det er nettopp for å være i dialog med de ansatte, høre hva de tenker, få innspill og svare på spørsmål.

– Drar rektor rundt for å skape god PR eller er det mulig å påvirke ham når han reiser rundt?

– Det er det absolutt. Rektor *spiller* ikke åpen, han *er* åpen. Han er genuint opptatt av å høre hva folk mener og ha kritiske venner. Det er ikke sånn at ledere vet best hvordan alt skal være. Det er i dialog med de ansatte at man kan finne de beste løsningene.

– Hva har da gått galt i kommunikasjonen når New University Norway opplever beslutninger tredd ned over hodene på de ansatte?

– Slike innspill skal vi ta på alvor, og jeg kan ikke frata dem deres opplevelse. Det må vi lytte til og se hva som har gått feil, og gjøre det bedre fremover.

Til eksempelet med en stipendiat som skulle ha blitt hindret i å publisere en kronikk, sier Fossen at det er sterkt beklagelig hvis så er tilfelle.

– Det bryter jo helt med den grunnleggende akademiske tanken om kritisk refleksjon og mulighet til å stille et hvilket som helst spørsmål og mene noe om det. Meningssensur er jeg ikke tilhenger av. Det må løftes frem. Jeg kjenner ingen eksempler på at det har skjedd, men det betyr ikke at det ikke har skjedd, sier Fossen.

Alt kan forbedres

Fossen mener det er avgjørende at folk sier fra hvis de opplever at de ikke kan uttale seg fritt. Om de ikke føler de selv kan gjøre det, kan de gjøre det gjennom tillitsvalgte.

– Vi som sitter trygt i det, med faste jobber som førsteamanuensiser eller professorer, må tørre å ytre oss kritisk.

AKSEL TJORA, PROFESSOR I SOSIOLOGI

– Beskrivelsen av NTNU som et lukket system der beslutninger blir tredd ned over de ansatte, kjenner jeg meg ikke igjen i, sier kommunikasjonssjef Christian Fossen.

– Hvis folk føler at de ikke kan snakke fordi de tror de blir straffet på en eller annen måte, er det bare å beklage. Hvis man ikke tør selv, kan man finne representanter som kan ta det opp på dine vegne. Men ikke la det bli med snakk i krokene. Alt kan forbedres og utvikles hvis det er åpenhet om det.

Troen på forbedring driver også gjengen bak New University Norway og ProtestPub. Neste semester blir det flere arrangementer, de skal prøve å nå ut til flere universiteter i Norge

og lage et opprop for universitetsverdiene.

– I begynnelsen fikk vi tilbakemeldinger om at vi bare lagde masse bråk og at det ikke var noe vits, men det har endret seg, sier Refstie.

De minner om at ingenting er bestandig, og at endring skjer og kan skje igjen.

– Vi representerer jo ikke noe nytt. Vi representerer noe veldig gammelt, sier Smeplass. – Det frie akademiet. ■

Hva er forskjellen på et universitet og en bedrift?

CHRISTINE SMITH-SIMONSEN

Direktør, Senter for fredsstudier, UiT

– En bedrift produserer eller selger produkter med den målsetting å skape profitt for eieren. Et universitet skal være en uavhengig arena for kunnskapsgenerering som kommer alle til gode.

SISSEL HAUGDAL JORE

Senterleder, SEROS ved UiS

– Bedrifter er ofte opptatt av økonomisk avkastning innen en kort tidshorisont. Universitetene har derimot et spesielt ansvar for å sikre langsiktig kunnskapsgenerering og forskningsbasert utdanning.

KYRRE KVERNDOKK

Professor ved UiB

– En bedrift produserer varer som skal gi økonomisk avkastning. Akademisk viten er ikke en vare eller et fiksert produkt. Tvert imot blir ny viten skapt ved at det kontinuerlig blir stilt kritiske spørsmål til rådende viten. Slik sett vil den akademiske forskningen bli lagt død den dagen kunnskap blir betraktet som et ferdig og fiksert produkt.

Med røde og grønne skilt kan publikum gi støtte eller motstand til paneldeltakerne.

DANMARK

KUTTER HUMANIORA

Ansatte og studenter innen humaniorafagene ved Københavns universitet må belage seg på ytterligere nedskjæringer på 60 millioner kroner. Det fremgår av en ny spareplan som skal vedtas 20. juni, skriver Universitetsavisen.dk. Kuttet innebærer nedleggelsen av 20 årsverk, mindre veiledning og ekstern sensur, og færre valgfrie emner. I alt får humaniorafagene et inntektstap på 151 millioner kroner som følge av regjeringens kutt fra 2016 til 2019. Til nå har 86 årsverk blitt nedlagt.

USA

Oppdaget 7000 lik

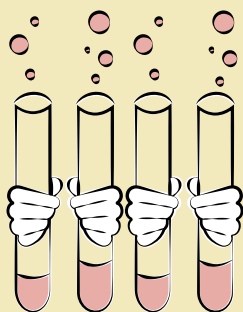
■ Universitetet i Mississippi har oppdaget restene av det som kan være så mange som 7000 avdøde personer i forbindelse med en utbygging, ifølge BBC. Likene stammer fra delstatens første mentalsykehus «The Insane Asylum», som var i drift fra 1855 til 1935. Universitetet ønsker å flytte gravene, men også å bruke skjelettene til forskning. – Vi har arvet disse pasientene. Vi vil behandle dem med respekt, sier Ralph Didlake ved universitetets senter for bioetikk og medisinsk humaniora.

FOTO: GOUVERNEMENT.FR

FRANKRIKE

Rektor blir statsråd

■ Frédérique Vidal er Frankrikes nye minister for høyere utdanning, forskning og innovasjon. Hun er professor i genetikk og rektor for Nice Sophia Antipolis universitet, og ble utnevnt til statsråd i statsminister Edouard Philippes regjering, under president Emmanuel Macron. Universitetsledernes samarbeidsorgan Conférence de Présidents d'Université beskriver utnevnelsen av en aktiv rektor som et godt signal til sektoren.

NORD-KOREA

Professorer arrestert

■ To amerikanske professorer som jobbet ved et privateid universitet i Nord-Korea, er blitt arrestert og anklaget for «fiendtlige handlinger» mot landet. De to professorene hadde gjesteopphold ved Pyongyang University of Science and Technology, som ble opprettet av evangelisk kristne i 2010. Det har vært spekulert på om arrestasjonene er et forsøk på å ramme universitetet, men det avises av universitetsledelsen, skriver University World News. Også en student og en prest fra USA sitter for tiden fengslet for spionasje.

RUSSLAND

Kjemper for universitet

■ European University i St. Petersburg er truet av nedleggelse etter at elleve ulike statlige organer har gransket universitetet. Universitetet, som er ett av få private i Russland, har klaget på avgjørelsen som falt 21. april. – Vi er i en desperat kamp for å holde universitetet åpent, sier professor Grigori Golosov ved til Science Business. Han mener det ligger politiske motiver bak stengningen. Universitetet har blant annet mottatt penger fra Europakommisjonen for å overvåke valg i Russland.

INDONESIA

LHBT-diskriminering

■ Et statlig universitet i Indonesia krever at fremtidige studenter skal underskrive på at de ikke er lesbiske, homofile, bifile eller transkjønnede (LHBT) før de søker om opptak. Etter kritikk fra internasjonale menneskerettighetsorganisasjoner har Andalas universitet fjernet skjemaet fra sine nettsider, men står fortsatt ved kravet. Forfølgelsen av LHBT-befolkningen i landet har økt de siste årene, skriver NBC News.

FOTO: GAGE SKIDMORE/FLICKR

USA

Kaster forskere

■ Amerikansk miljøpolitikk kan bli påvirket etter at president Donald Trumps administrasjon har satt i gang store endringer i sammensetningen av sentrale organ for forskningsrådgivning. I Environmental Protection Agency har halvparten av 18 vitenskapelige rådgivere blitt fjernet fordi de er ansett å være for strenge i sine vurderinger overfor næringslivet. EPA er allerede i gang med å oppheve reguleringer knyttet til utslipp fra industri, skriver Scientific American.

KINA

Større press

■ Kinesiske myndigheter strammer grepet om akademiske utdanningsinstitusjoner, inkludert mange som samarbeider med vestlige universiteter om utdanningsprogram, skriver Financial Times. Myndighetene har fra mars til mai 2017 gjennomført granskninger av 29 toppuniversiteter. Inspektørene fra kommunistpartiets sentrale kommisjon for disiplininspeksjon skal etterforske korrupsjon i akademien, men også brudd på «politisk disiplin», som infiltrasjon av vestlige verdier og brudd på statlig ideologi.

Demonstrantene i «March for Science» i Washington 22. april kan trøste seg med at forskningsbudsjettene er midlertidig reddet. Foto: Creative Commons/Becker1999

USA

SEIER FOR FORSKNING

Store forskningskutt i 2017, foreslått av Donald Trumps administrasjon, blir ikke gjennomført. Enkelte institusjoner får også store budsjettøkninger etter at Kongressen har kommet til enighet om budsjettet for resten av året. Den største vinneren er National Institutes of Health, som får en økning på 2 milliarder dollar, til totalt 34 milliarder i 2017 (284 milliarder kroner). Budsjettøkningene sender også et signal om at Trumps foreslåtte forskningskutt i 2018 blir vanskelig å gjennomføre.

ARGENTINA

Streik for utdanning

■ Ansatte ved statlige universiteter har i mai tydd til de største streikeuttakene på tolv år i protest mot regjeringens budsjettkutt, rapporterer TeleSUR. Hovedkravet til de streikende er høyere budsjetter for forskning og teknologi, og en lønnsøkning på 35 prosent for undervisere, for å kompensere for den kraftige inflasjonen i 2016. Siden president Mauricio Macri (bildet) overtok makten i 2015, har regjeringen kuttet i budsjettene til en rekke sektorer, deriblant utdanning, mens forsvarsbudsjettene har økt.

FOTO: GAGE SKIDMORE/FLICKR

Hun ser inn i fortida for å finne ut hvordan vi skal hanskens med framtidige klimaendringer.

SEDIMENTENES HEMMELIGHETER

Arktisk DNA-kartlegger **Inger Greve Alsos** i samtale med Bår Stenvik.
Foto: Ivan Ortegon

Inger Greve Alsos¹ fører meg gjennom en av Universitetsmuseet i Tromsø sine bygninger, der lukten fortsatt henger i fra den tida det var akvarium der, og inn på herbariet. Hun viser fram skap fulle av tørkede planter mellom papirark, sirlig presset og arkivert av biologer som har samlet dem inn fra nært og fjernt gjennom årene. Her er utenlandske og lokale samlinger av all slags arter. Slike fysiske samlinger var i mange år den viktigste referansen for biologer som henne.

Nå i dag har de imidlertid langt mer informasjon til rådighet. De kan hente ut DNA, ikke bare fra de innsamlete artene, men også fra jordprøvene som de henter opp fra sedimentlagene, og som strekker seg tusenvis av år bakover i tida. Dessuten er de knyttet til et internasjonalt digitalt nettverk som gjør det lettere å finne mønstre utover landegrensene. Alsos selv er leder for karplanter i det nye norske NORBOL-prosjektet², et referansebibliotek som skal dekke alle flercellede organismer i Norge.

Da Alsos selv, i 1990-årene, begynte å studere vandringsmønstre etter siste istid, kunne biologene bare følge sporene som fortsatt lå der i dagens vegetasjon.

– Vi reiste opp til Spitsbergen og så på dagens planter, og så kunne vi si at hvis Svalbard-floraen var nærmere beslektet med Russland enn Grønland i dag, var plantene sannsynligvis kommet fra Russland. Men vi kunne ikke si noe om når de kom. Med DNA-metodene kan vi gå inn i innsjø-sedimentene og si «Den arten har vært her på akkurat *det* tidspunktet».

– **Du kan faktisk se inn i fortida?**

– Ja, tidligere kunne vi bare finne pollen, og da visste vi for eksempel at det fantes gress, men nå kan vi vite akkurat hvilke plantearter som levde der, og da vet vi mye mer også: Plantene har krav til temperaturgrenser, nitrogen og mineraler, og noen er tilknyttet snøleier, så da vet vi noe om hvor mye snø det har vært.

Og hvorfor skal de se inn i fortida? Jo, blant annet for å spå om framtida. Noe av tanken bak ECOGEN-prosjektet³, som også hun leder, er at man ved å se på langsiktige endringer i vegetasjonen vil kunne si noe om hvilke effekter klimaendringene og menneskelige inngrep kan ha, og de tenker på Arktis som et *early warning system*.

– **Et varselsystem, det er sånn dere tenker på det?**

– Ja, det er derfor så mange investerer i arktisk forskning nå. Kina, Japan, Tsjekkia, Polen – jeg vet ikke hvor mange som har egne forskningsstasjoner på Svalbard nå.

¹ Født 1968, professor i biologi ved Universitetsmuseet, Universitetet i Tromsø. Har arbeidet med å kartlegge plantearters arktiske vandringer gjennom årtusenene, med artikler publisert i både Science og Nature.

² Norwegian Barcode of Life (NORBOL), skal samle DNA-strekkoder for 20 000 arter på fem år, og gjøre dem tilgjengelig som en del av et internasjonalt prosjekt, IBOL.

³ Ecosystem change and species persistence over time: a genome-based approach (ECOGEN), et prosjekt som blant annet sammenligner fortidige klima- og naturendringer i arktiske strøk og Alpene, noe som særlig er interessant fordi naturforholdene er like, mens den menneskelige inngripen har vært svært ulik.

– Vi forventer at tapet av biodiversitet vil berøre selv vanlige arter som blokkebær og bjørk.

Mange av UiTs nære samarbeidspartnere befinner seg også andre steder, som Southampton i England og Grenoble i Frankrike.

– De har mye kunnskap fra Alpene som er relevant for oss, sier Alsos. – Så har vi Bern i Sveits, Århus i Danmark, Potsdam i Tyskland, de sistnevnte gjør mye tilsvarende forskning i Sibir.

– **Hvorfor er Arktis et varselsystem?**

– Der skjer endringene allerede, og de skjer raskere, så vi må finne ut hva vi kan vi lære av det med tanke på de delene av verden der vi har store befolkningstall og høy biodiversitet.

– **Samarbeider dere med kineserne?**

– Ja, de er veldig frampå med referansebibliotek (samlinger av informasjon om arter, som NORBOL, *journ.komm.*), en av de største nasjonene på det. De holder på med tilsvarende samlinger fra Himalaya, som utgjør de evolusjonære røttene til mye av den arktiske floraen. Når vi samarbeider med både dem og forskere i Alpene, har vi dekket ganske mye av opprinnelsen til vår flora.

– **Hva er det dere vil undersøke?**

– Vi ønsker å finne ut mer om den kombinerte effekten klimaendringer og bruk av naturen kan ha. Den menneskelige påvirkningen kan gå i samme retning eller motsatt retning av klimapåvirkningene – sånn at de faktisk kan oppheve hverandre. For eksempel kan klimaet ha blitt varmere enkelte steder i Nord-Norge, og når det blir varmere, vokser områder igjen med krattskog. Men om du setter ut en flokk med rein eller sau, kan det motvirke den effekten.

Nøkkelen til å skille mellom menneskeskapte effekter og andre langtidsendringer er å sammenligne ulike perioder og områder, forklarer Alsos.

– Vi skal sammenligne med Alpene, fordi det der finnes områder som har lignende klimaforhold, men med mye mer intens bruk av naturen.

Forskerne er interessert i å finne ut hvor robust naturen er, og det spesielle med det alpine og nordlige er at temperaturen er den viktigste begrensende faktoren, i motsetning til i tropene, der artene begrenses mer av interaksjonen seg imellom.

– Vi er spesielt interessert i når likevekten forskyves, når det oppstår såkalte *tipping points* og et økosystem går over til å bli et annet. For eksempel når du ser så store strukturendringer at landskapet går fra å være hei til skog eller fra fjellvegetasjon til buskas og trær.

– **Et annet begrep i prosjektbeskrivelsen er «cascade of secondary changes». Hva er det?**

Alsos peker ut gjennom vinduet, over vannet mot naboøya.

– Se bort på den andre siden her. Hvis du hogger bort skogen – som mennesker har gjort mange steder – så blir landskapet blottlagt, får

mer sollys og økt erosjon og avrenning. Deler av jordsmonnet kan rett og slett renne bort, med den følgen at planter som er tilpasset å vokse der, forsvinner, mens kanskje planter som er tilpasset et tynt jordsmonn – eller pionerarter – kan komme inn. En endring trekker mange andre etter seg. Motsatt kan det skje om du får inn en ny art. Det mest prekære i Nord-Norge er grana, som er plantet her. Det er bare å gå inn i en granskog og se hvor lite som vokser på skogbunnen der, sammenlignet med utenfor. Samtidig tar den med seg nye fuglearter.

Innførsel av nye arter er ikke bare et historisk fenomen⁴, men noe høyaktuelt, og som Alsos og hennes kolleger har jobbet med.

– En av studentene mine satt som en del av prosjektet sitt på flyplassen på Svalbard og tilbød gratis skorens. Han skrapte av alt rusk som han fant på skoene, og fant spesielt mye rundt skolissene, pluss det som lå i mønstret i sålene. Flere passasjerer hadde over hundre frø på et par sko. Han tok med seg frøene og spirte dem på dagens varmeste Svalbard-temperatur inne på universitetssenteret, og ett av fire frø spirte under dagens temperatur. Så kan du tenke deg: Frøene kan ligge i femti år eller lenger, og mer vil kunne spire i framtida.

Forskerne fant at 70 000 spiredyktige frø på det tidspunktet ble importert til Svalbard hvert år, noe som kunne vært unngått om de reisende hadde fått beskjed om å rense skoene sine, slik de gjør når de ankommer Australia.

– Det er mye mindre arbeid å forebygge enn å gå ut og luke bort i ettertid.

Alsos nevner hundekjeks, som sysselmannen på Svalbard har vært nødt til å luke bort i samarbeid med russerne.

– Hva er problemet med hundekjeksen?

– Den arktiske vegetasjonen er rundt 30 cm høy, mens hundekjeksen blir opp mot en meter. Hvis den sprer seg til fuglefjellene, vil fjellreven kunne skjule seg og snike seg mot redene uten at fuglene ser den.

I en bok fra 2014 betegner forskningsjournalisten Elizabeth Kolbert dagens artsreduksjon som en «sjette masseutryddelse» på lik linje med den som utryddet dinosaurene, og Alsos har ikke noe problem med å si seg enig i beskrivelsen, ut fra hva forskerne allerede vet i dag.

– Ja, absolutt. Jeg har jobbet mye med rødlistearter og fremmede arter, og dataene viser at vi har veldig stort tap av arter per år. Vi forventer at tapet av biodiversitet vil berøre selv vanlige arter som blokkebær og bjørk.

– Hva tenker du om det, det er jo ditt felt som forsvinner?

– Det er faktisk mindre som forsvinner her i nord, og jeg håper vi kan lære av å se på det nordlige. Naturen ser ut til å tåle noen grader temperaturendring uten at det skjer noe revolusjonerende, spesielt i høyarktiske områder som Svalbard.

Når Alsos snakker, røper skarringen tidlige år i Bergen, men hun er hovedsakelig oppvokst i Hammerfest, og har et nært forhold til det arktiske landskapet. Og selv om mye av biologien nå er blitt bioinformatick, kommer hun seg fortsatt bort fra pulten.

– Jeg har fortsatt tre–fire uker i felt i året. For å forstå naturen må man fortsatt ut og se den, det får i gang en tankeprosess som er viktig.

Hun forteller om hvordan biologene drar ut til innsjøer og borer ned i isen, for å trekke opp såkalte «kjerner» fra bunnen. Hjemme på laboratoriet vasker de ut DNA-fragmenter som er opptil 25 000 år gamle, oppformerer dem med enzymer og omgir dem til digitale data. Men all informasjonen ligger ikke i tegnene.

– I en innsjø på Svalbard stemte ikke våre data overens med en kjerne som var hentet i nittiårene, selv om vi trodde den var hentet på samme plass. Vår sedimentkjerne var fem og en halv meter, mens den forrige var tre og en halv, selv om de dekket omtrent samme tidsperiode. Da vi dro tilbake på sommeren for å sjekke, så vi at den forrige var tatt ved elveutløpet, mens vår lå nærmere en ras-skråning. Så da

⁴ Noen av de mest kjente historiske eksemplene er innførsel av padden og kaniner til Australia, med katastrofale følger. I dag skjer slikt mer enn noen gang før, selv om følgene ikke alltid er like synlige – for eksempel når båter fyller og tømmer ballast-tankene i ulike farvann, og mikroorganismer følger med.

I Universitetsmuseets nybygde laboratorium trekker Inger Greve Alsos ut DNA-fragmenter som er tusenvis av år gamle. Hun må passe nøye på at DNA fra nåtida ikke blander seg inn i miksen.

– Om du har funnet liket i skogen, kan du for eksempel ta jordprøver fra sko eller bildekk.

skjønnte vi at vår kjerne hadde fanget opp den sida av innsjøen der rasene hadde ført med seg mer sedimenter.

Når Alsos har reist rundt i verden, har hun erfart at det ikke bare er viktig å se naturen med egne øyne, men også at den som ser, har lokal kompetanse.

– Jeg har vært på Kilimanjaro, fordi vi ønsket å overføre kunnskap mellom våre ulike områder, og jeg var forbauset over hvor forskjellig biologien var. Jeg kunne se med det blotte øye områder med erosjon, der jeg ikke kunne se hva som var kilde til erosjonen. Derfor må vi ha med folk med bakgrunn fra begge stedene for å vite hva som kan overføres og ikke.

I tillegg til å drive primærforskning formidler Alsos som en del av

jobben på museet, og bringer DNA-testingen nærmere folks hverdag.

– Vi serverer en juice blandet av fire forskjellige sorter, for eksempel eple, pære, ananas og appelsin, og så lar vi folk smake og se hvor langt de kommer med sansene. Kanskje klarer de én eller to. Så får de strekkoder for artene, og kan se selv hva som er oppi.

Hun kan fortelle at digital DNA-identifikasjon er i ferd med å få praktiske følger på flere samfunnsområder:

– Vi har for eksempel lagd et referansebibliotek for fisk, noe som i framtida kan bety at du kan sjekke filetene i fiskedisken, og finne ut om torsken kommer fra Norge eller Alaska. DNA-testing brukes i matkontrollen mange steder i verden nå, for eksempel i USA.

Tollere kan bruke DNA-referanser for å gjenkjenne ulovlige dyr eller planter, mens politiet kan bruke det til å sjekke spor. I England er de allerede i gang med DNA-analyse av funn fra åstedet, og ikke bare av menneske-DNA, forteller hun.

– Om du har funnet liket i skogen, kan du for eksempel ta jordprøver fra sko eller bildekk, og sammenligne organismer og DNA-profil, for å finne ut hvor personen har vært.

– **Finnes det et apparat du kan ha med i lomma?**

– Langtidsplanen er å få det ned i mobiltelefonstørrelse, men vi er ikke

helt der ennå, foreløpig må du ha det baki bilen. Men når vi kommer dit, blir det veldig aktuelt i overvåking av naturen for eksempel, at du kan gå ut og ta en prøve, og den forteller deg hvilke organismer som er i miljøet et sted. Om en innsjø har hatt en sjelden fiskeart, og du vil vite om den fortsatt er der, så kan du gå ut og ta en vannprøve.

– **Fordi DNA-fragmenter fra fisken flyter rundt overalt i vannet?**

– Ja, etter samme prinsippet som innsjøsedimentene vi sjekker.

– **Om digitaliseringen blir enda enklere, kan også frivillige bidra mer? Slik som folk nå laster opp bilder til Google Maps?**

– Ja, folk kan laste opp sekvenser fra overalt. Den globale organisasjonen vi er medlem av, sender allerede ut sånne små prøvetakingssett, men det er fortsatt et rør der du må sende inn prøven, og så får du svar på mobilen din innen to uker. NORBOL-prosjektet har også publikumsdeltagelse, spesielt på insekt-sida. Vi ber folk om å komme med organismer til oss for sekvensering, for å få dekket flest mulig av de artene som lever i Norge. Vår *barcode manager* er med på ekskursjoner med soppforeninger og botaniske foreninger, og her på «soppkontrollen». Når folk kommer inn med soppkurvene, kan det dukke opp noen sjeldne arter, eller noen vi mangler, og så får folk soppen sin bestemt – og vi tar en liten bit til referansebiblioteket vårt. ■

Dei aukar sjansen din for å bli fortstått

Er det nesten 50 prosent sjanse, eller under 50 prosent sjanse? Små endringar i ordvalet til forskarar og kommunikasjonsfolk kan få store konsekvensar.

AV SILJE PILEBERG

Korleis formidle anslag slik at dei vert oppfatta rett av mottakaren? Dette er ein kunst for både forskarar og redaksjonar. (Montasje frå nettavisar: Concorde)

Det er høy sannsynlighet for resesjon i Norge de neste årene, tror meglerkjempen Gold Statoil

Finans Norge

Ser over 80 prosent sannsynlighet for resesjon i Norge

PST: Sannsynlig med terrorangrep i Norge de neste to månedene

NYDALEN, (NRK): Russisk asylsøker (17) terrorsiktet for «bombe»-funn på Grønland. PST hever samtidig trusselnivået i Norge og frykter angrep rundt høytidsdagene fremover.

Forskere frykter at sommerisen i Arktis kan forsvinne

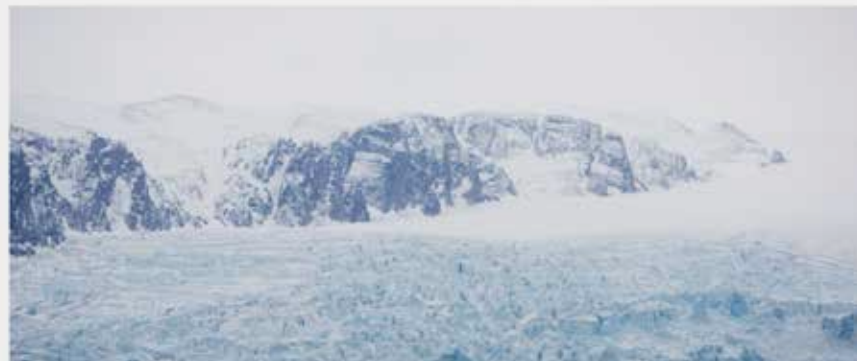
En ny rapport advarer mot at konsekvensene av oppvarmingen i Arktis kan bli katastrofale – mye raskere enn vi trodde.

EUROPA: Slik kan Europa se ut hvis havet stiger med 65 meter. De lyseblå linjene er dagens kystlinje. Foto: Skjermdu

I framtida kan havnivået stige med over 65 meter

Sjekk ut hvilke byer og land som vil forsvinne.

PROSJEKT:

Korleis formidlar ein usikker klimaforsking?

FORSKARAR:

Karl Halvor Teigen ved Universitetet i Oslo/Simula, Sigrid Møyner Hohle og Erik Løhre ved Simula

METODE:

eksperimentell metode der ulike variantar av spørreskjema blir delte ut tilfeldig til deltakarar

UUNNVERLEGE VERKTØY:

spørreskjema, deltakarar, statistikk-program og klimarapportar

– Det oppstår lett ein illusjon av at andre forstår bodskapar slik dei er meinte, seier Karl Halvor Teigen (t.h.). Saman med Sigrid Møyner Hohle og Erik Løhre forskar han på forståing og misforståing. (Foto: Erik Norrud)

Dei jobbar med dei små, nesten umerkelege nyansane. Som kva som skjer når forskaren seier «nesten» i staden for «under». Eller når forskarar og journalistar ukritisk slenger rundt seg det vesle, uskyldige ordet «kan».

– Mottakarar av informasjon nøyter seg ikkje med dei faktuma som blir lagde fram. Dei trekkjer slutningar ut over desse, baserte på små nyansar. Iblant blir desse nyansane sjølvve essensen, seier Karl Halvor Teigen, professor emeritus i psykologi ved Universitetet i Oslo.

Etter å ha studert menneske sine avgjerder og intuitive vurderingar i over 40 år, er han i dag ein høgt akta professor på feltet internasjonalt. Saman med doktorgradsstipendiat Sigrid Møyner Hohle og postdoktor Erik Løhre, begge sosialpsykologar i selskapet Simula Research Laboratory (sjå faktaboks), ser han no nærare på korleis små ordsnubleri kan velte store bodskapar i klimaforskninga.

Blir overraska og glade

Sjølv om forskarar er samde om at klimaet endrar seg, er det framleis mykje uvisse. Kor mykje vil temperaturen auke? Kor raskt vil isen i Arktis smelte? Med bakgrunn i førebelse svar og eit lass med føresetnader, må forskarar prøve som best dei kan å gjere seg forståtte.

Trioen vi møter i Simulas lokale på Fornebu, har fleire gonger opplevd at andre forskarar blir glade når dei får vite kva dei held på med. Det gjeld ikkje berre klimaforskarar, men også økonomar, medisinarar og etterretningsanalytikarar.

– Ofte har dei diskutert desse spørsmåla innbyrdes, om dei skal seie ting på den eine eller den andre måten. Så blir dei litt overraska

over at det finst nokon som forskar på det, og glade for at vi kan seie noko litt autoritativt, seier Teigen.

Han kjende Erik Løhre før prosjektet kom i gang og ville gjerne ha han med i forskargruppa si. Då Forskingsrådet ga dei midlar til å forske på klimakommunikasjon, lyste dei ut ei doktorgradsstilling, som Hohle søkte på. Slik kom dei saman, tre forskarar med sansen for det intuitive – det som få tenkjer over i kvardagen, men som pregar oss meir enn vi trur.

«Mindre enn» vs. «meir enn»

I dei tre åra prosjektet har pågått, har trioen forska seg fram til ei rekkje resultat. Nokre er publiserte, andre ligg i kø hos tidsskrifta. Eitt av resultatene er at forskarar sender sterke signal ved å bruke ord som «meir enn», «mindre enn», «nesten» eller «under».

– Viss ekspertten seier «meir enn» eller «nesten», tolkar folk det som at han trur det kjem til å skje. Dette gjeld sjølv om estimatet er lågt, for eksempel om forskaren seier at det er «meir enn 30 prosent sjanse», forklarar Hohle.

På den andre sida, dersom forskaren bruker orda «mindre enn» eller «under», oppfattar dei fleste at han ikkje trur hendinga vil skje – uan-

sett om estimatet som følgjer, er høgt.

Forskarane undersøkte dette ved å gje forsøkspersonar skjema med ulike ekspertutsegner, for så å be dei vurdere kor vidt eksperten trudde det kom til å skje. Utsegnene handla mellom anna om sjansen for at vêrfenomenet La Niña ville inntreffe i løpet av året, og om sjansen for halvering av breen Øksfjordjøkulen innan 2050. Forsøkspersonane var norske frivillige studentar, og i tillegg amerikanarar som fekk litt betalt for å delta gjennom internett-plattformen M-turk.

Ordet «kan» forvirrar

Psykologiforskarane har også teke eit dypdykk i det forunderlege og uforpliktande ordet «kan», flittig brukt i avistitlar. Først ville dei undersøkje korleis forsøkspersonane sjølv brukte dette ordet. Dei vart presenterte for ulike scenario for mellom anna temperaturutvikling og havnivåstiging, før dei skulle tenkje som journalistar og lage titlar. Kva talverdi ville dei framheve?

– Vi veit ikkje kvifor det er slik, men viss folk har fleire tal å velje mellom, vel dei det drygaste, forklarar Teigen.

Dei fleste valde altså å løfte fram det mest

«Viss ekspertten seier ‘meir enn’ eller ‘nesten’, tolkar folk det som at han trur det kjem til å skje. Dette gjeld sjølv om estimatet er lågt.»

SIGRID MØYNER HOHLE

ekstreme anslaget, til dømes «Verda kan bli fem grader varmare» eller «Havnivået kan stige med 100 centimeter», uavhengig av kor sannsynleg dette var. Det same mønsteret gjekk igjen ved bruken av ordet «mogleg» og dei engelske orda «could» og «may».

Den sanne forvirringa kom til syne når ei anna forsøksgruppe skulle lese – og tolke – slike avistitlar. Desse personane viste seg å tenkje heilt annleis. Dei oppfatta ikkje talet i tittelen som det mest ekstreme. I staden trudde dei at talet representerte ei form for middelvei. Forskarane gjorde fleire datainnsamlingar, og resultatet vart det same kvar gong.

– Vi såg at to ulike tolkingar av ordet «kan» vart blanda i hovudet på deltakarane. I det eine tilfellet vart det tolka som ein ekstremverdi, og i det andre tilfellet vart det forstått som middels sannsynleg. Folk lurar seg sjølve trill rundt, seier Teigen.

På oppdagingsferd

Dei tre sosialpsykologane fortel at dei kjenner seg som oppdagingsreisande. Nokre av fenomenene dei forskar på, har blitt studerte før, andre ikkje, og mang ein gong har dei mest interessante funna dukka opp i eit lite kontrollspørsmål. Funn som gjer at dei sperrar auga opp: Kva betyr dette? Kva skjer her?

Nærmast tilfeldig har dei mellom anna funne at folk som får eit minimumsestimat og skal tippe eit maksimumsestimat, er langt meir forsiktige enn dei som får motsett oppgave.

Simula Research Laboratory

- etablert som eit prosjekt under Universitetet i Oslo i 2001, aksjeselskap frå 2002
 - driv grunnforskning innan programvare- og kommunikasjonsteknologi
 - har tre hovudoppgåver: forskning på høgt nivå, utdanning i samarbeid med norske universitet og nyskaping basert på senteret si forskning
- Kjelder: Simula / Wikipedia

I dette tilfellet var det ein masterstudent som delte ut skjema i to klasserom. Den eine gruppa fekk oppgitt ein minimumsverdi for havnivåstiging på 10 centimeter. Dei fleste tipa eit maksimum på 20. Den andre gruppa fekk derimot oppgitt ein maksimumsverdi på 70 centimeter. Då fauk dei heilt ned til eit minimum på 20.

– Det var den siste gongen eg kan hugse at eg vart overraska, fortel Erik Løhre og legg til:

– Vi synest det er litt pussig, og vi veit ikkje heilt kvifor det er slik. Men vi meiner at dette kan bety noko for dei som jobbar med forskingsformidling. Viss du gjev eit lågt estimat, er det ein sjanse for at folk ikkje får med seg heile variasjonen.

Trend-effekten

Sjølvm om prosjektet handlar om klimakommunikasjon, er resultatene nyttige også for fleire felt, meiner forskarane.

Då Politiets sikkerhetstjeneste (PST) i vinter uttalte at risikoen for terrorangrep i Norge var oppgradert, kunne ikkje Karl Halvor Teigen la vere å tenkje på studien deira om den såkalla trend-effekten: at folk berre treng to estimat, på to ulike tidspunkt, for å slå fast kva retning ei utvikling går i.

– Når PST seier at risikoen for terrorangrep i Noreg er oppgradert frå mogleg til sannsynleg, sender dei eit sterkt signal, seier han.

Sagt på ein annan måte: Ein risiko som er oppgradert, verkar meir skummel enn ein risiko som har vore stabil, eller som er nedgradert – sjølvm om risikoen er akkurat den same.

Men Teigen veit at PST har ein utfordrande kommunikasjonsjobb. Han har sjølv halde foredrag for etterretningsanalytikarar. Seier dei til dømes at risikoen er 60 prosent, vil også det virke skremmande, fordi vi lett tenkjer at anslag høgare enn 50 prosent er realistiske (med mindre vi blir forstyrre av «over», «under» og liknande lureri).

– Det kunne kanskje hjelpe om dei unnlet å seie kva situasjonen var før. Eller dei kan leggje til at faren er forsvinnande liten for den enkelte, eller at risikoen vil kunne bli nedgradert igjen når situasjonen stabiliserer seg. Viss dei då altså ikkje har eit lite ønske om å alarmere, seier han.

Kjøper berre Flax-lodd til andre

Når du jobbar med psykologiens finurlege fenomen, er det sannsynleg at det pregar deg i kvardagen. For Teigen er det ikkje så stor skilnad på jobb og fritid. Han tenkjer på desse tala og uttrykka, uansett. Når han les avisene, dukkar det stadig opp idear til ting å forske på.

Erik Løhre fortel om ein skogstur han nyleg gjekk på saman med kona. Dei passerte tre unge jenter. «Dei må vere trillingar, dei er jo så like», sa kona. Men Løhre protesterte og presiserte at sjansen for å få trillingar er ekstremt låg.

– Ein blir litt nerdete, ler han.

– Elles så veit eg ikkje om nokon av oss kjøper Flax-lodd, skyt Hohle inn.

– Men du får ikkje ein person til å fylle ut eit spørreskjema viss du tilbyr han 20 kroner. Kjem du derimot med eit Flax-lodd, slår det an, seier Teigen.

– Enda det er mykje mindre verdt, seier Sigrid Møyner Hohle.

– Ja, det kjennest nesten litt umoralsk, repliserer Karl Halvor Teigen.

Han minnest ein gong då det kom ein student opp til han i pausen etter ei forelesing. Studenten hadde vore med i ein studie nokre dagar tidlegare. Og mot alle odds hadde han vunne eit pent beløp på loddet sitt.

– Han spurde meg om det fanst fleire forsøk han kunne bli med på. ■

– Mange er opptekne av korleis ein skal omsetje usikre estimat frå tal til ord og tilbake. Men ikkje så mange har forska på korleis dei blir oppfatta, seier Karl Halvor Teigen (t.h.), saman med Sigrid Møyner Hohle og Erik Løhre.

(Foto: Erik Norrud)

Salmer fra skogen

Hvor effektive var skogsarbeiderne? Hvordan varierte tempoet ut fra terrengetypen, og hvor mye ekstra tid tok det å bære trær i tillegg til å felle dem? Hvor raskt slo pulsen, og hvor høyt var oksygenopptaket? Dette var blant spørsmålene som den store hogstundersøkelsen i 1965 skulle gi svar på. Det norske Skogforsøksvesen stod bak undersøkelsen, som omfattet felling av bortimot 25 000 gran- og furutrær på 116 forsøksfelt på Østlandet og i Trøndelag. På bildet ser vi skogsarbeider Gustav Tallakstad (1911–1982) fra Lardal i Vestfold i arbeid i Treschow-Fritzøes skog på Akerholt i Lardal. Legg også merke til observatøren, «tidsstudiemannen», i bakgrunnen.

Fotografiet er tilgjengelig i portalen Digitaltmuseum.no, utstyrt med en nitid arkivtekst, som opplyser at undersøkelsen skulle gjøre «objektive analyser av arbeidsprestasjonene til skogsarbeiderne ved ulike driftsopplegg i ulike typer skog. For å kunne ha et øye for om individuelle forskjeller i holdninger og ferdigheter i arbeidet kunne gi seg ulike utslag på ulike forsøksfelt, var et par skogsarbeidere med på samtlige forsøksfelt, der de arbeidet sammen med lokale kolleger som også inngikk i undersøkelsen». En av disse var avbildede Gustav Tallakstad.

Ifølge arkivteksten var hovedmålet å definere normalprestasjoner for ulike typer hogst, som et faktagrunnlag for tarifforhandlingene i skogbruket. 14 tidsstudiemenn ble samlet til et kurs, som blant annet skulle sikre at klassifikasjon av skogbestander, måling av enkelttrær og tidtaking ble gjort etter de samme prinsippene.

Forskerne viste også interesse for de fysiologiske anstrengelsene. Hjerterefrekvensen til skogsarbeiderne ble registrert via elektroder som var festet mot huden. Impulser fra elektrodene ble overført via radiosender til en forsterkerenhet som gjorde det mulig for tidsstudiemennene å registrere frekvensene. Mer synlig på fotografiet er utstyret som ble brukt til å registrere åndingsaktiviteten.

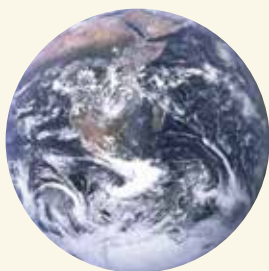
Fotografiet tilhører i dag Norsk Skogmuseum, og er presentert i spalten Ukas bilde på hjemmesiden Skogmus.no.

Foto: Ragnar Strømnes/Norsk Skogmuseum

20 nøtter

KLIMAKRISE

- a) På klimatoppmøtet i København i 2009 vart leiarane i verda einige om at gjennomsnittstemperaturen ikkje skulle stige meir enn ... kor mange grader?

- b) Blant klimagassane høyrer vi mest om CO₂ og metan, men også mengda av dinitrogenmonoksid (N₂O) i atmosfæren har auka. Kva er denne gassen betre kjend som?
- c) Kva for noverande topp-politikar svarte nei på spørsmål om klimaendringane er menneskeskapte – og fekk støtte av tidlegare CICERO-direktør Pål Prestrud?
- d) CICERO ligg i Oslo, men i Bergen finn vi det største naturvitskaplege klimasenteret i Norden. Kva heiter det?
- e) Kva er IPCC?

AFRIKA SØR FOR SAHARA

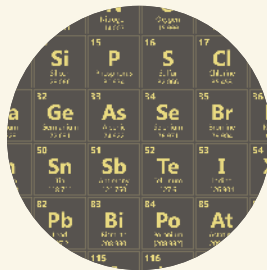
- a) Kva er det største landet – i areal – i Afrika sør for Sahara?
- b) Kva heitte utbrytarstaten i det søraustlege Nigeria som eksisterte i snaue tre år i slutten av 1960-åra?
- c) Overgangssona mellom Sahara og landområda lenger sør strekker seg frå Senegal til Etiopia og har eit namn som tyder kyst på arabisk – kva er det?

- d) Frå 1950 vart alle sørafrikantar registrerte etter rase under apartheid-regimet. Kva for to kategoriar fanst i tillegg til «svart» og «kvit»?
- e) Kor kjem artisten Youssou N'Dour – som også har vore turistminister i landet sitt – frå?

PÅ SPORET

- a) Ved Universitetet i Bergen er delar av eit 46 år gammalt lik nyleg blitt analysert på nytt som følge av ein NRK-dokumentar. Kva namn går dette liket under?
- b) I denne saka har ikkje **DNA**-analyser ført fram. Kva for tiår vart DNA-molekylets oppbygging beskrive av James Watson og Francis Crick?
- c) Ved UiB har dei i staden utført isotopanalyse av tennene på liket. Kva for del av tanna kan på dette viset avsløre kor eit menneske har vakse opp?

- d) Kva for kjernepartikkel er det ulike isotopar av eit grunnstoff har ulikt tal av?
- e) Kva for radioaktiv karbonisotop blir brukt for å datere organisk materiale?

GRØNT

- a) Kven spiller mot Gérard Depardieu i filmen *Grønt kort* – *Adgang USA* frå 1990?

- b) Kva heiter kvinna som er nasjonal talsperson for Miljøpartiet Dei Grøne saman med Rasmus Hansson?
- c) Kva er komplementærfargen til grønt?
- d) Kva for nasjon heldt seg med einsfarga grønt flagg i perioden 1977–2011?
- e) Kva for nordmann har to gonger vunne den grønne trøya i Tour de France?

SVAR:

KLIMAKRISE

- a) To grader
b) Lystgass
c) Siv Jensen
d) Bjerknessenteret
e) FNs klimapanel (Intergovernmental Panel on Climate Change)

AFRIKA SØR FOR SAHARA

- a) Den demokratiske republikken Kongo (eller Kongo-Kinshasa)
b) Biafra
c) Sahel
d) «Farga» og «indar»
e) Senegal

PÅ SPORET

- a) Isdalskvinn
b) 1950-åra
c) Emaïlen
d) Nøytronar
e) 14C

GRØNT

- a) Andie McDowell
b) Une Aina Bastholm
c) Magenta
d) Libya
e) Thor Hushovd

Siteringer:

HÖR NI GÖKORNA?

«År 1900 var antallet ansatte i departementene 357. (...) I fjor jobbet om lag 600 i Kunnskapsdepartementet og Utdanningsdirektoratet alene.»

Samlet var 22 000 ansatt i et departement eller et direktorat i 2016, noterer Gudmund Hernes. (Morgenbladet)

«Det departementet som mer enn noe annet skulle presentere et skoleeksempel, trenger altså førstehjelp i norsk.»

Mengden arbeidskraft til tross, KDs språkføring imponerer ikke Hernes. (Morgenbladet)

«Gjort er gjort og trærne er borte. Det eneste jeg kan er å gjøre det ubehagelig for de som har ansvaret for dette.»

Professor Raino Malnes ergrer seg over felling av syke kirsebærtrær på Blindern, og finner raskt ut at det er ulovlig å felle trær i hekkeperioden. (Universitas)

«Nå kjenner jeg ikke hva slags kompetanse Malnes har på parkdrift, men vi har en meget dyktig Parkavdeling her på UiO som har gitt sin helhetlige vurdering.»

UiOs eiendomsdirektør John Skogen undrer seg over Malnes involvering. Han har vel ikke hørt om tverrfaglighet. (Universitas)

METTE KJÆR

Medlem nummer: 40089799

STILLING: todelt mellom jobben som forskningsleder ved Finnmarkssykehuset og viseadministrerende direktør og prosjektutvikler i legemiddelfirmaet Prophylx Pharma AS (PPAS)

UTDANNING: bioingeniør med doktorgrad i immunologi ved Universitetet i Tromsø

KARRIEREMÅL: å få på plass en bistilling ved UiT, slik at jeg fortsatt har tett tilknytning til forskermiljøet der

To jobber – mange tanker

– Hva jobber du med akkurat nå?

– I legemiddelfirmaet PPAS har vi sendt inn en ny EU-søknad om mer forskning på sykdommen FNAIT (se faktaboks). I den andre jobben min, ved Finnmarkssykehuset, har vi hatt forskersamling. Til vanlig er vi spredt i hele fylket.

– Hvor tenker du best?

– Det er på kontoret jeg definitivt er mest i jobbmodus, men når jeg legger meg om kvelden, kommer det jo en del tanker da også.

– Hva er den viktigste boken i ditt akademiske liv?

– Jeg har nok bladd aller mest i *Practical Statistics for Medical Research* av Douglas G. Altman. Den brukes som oppslagsverk når jeg analyserer data.

– Hva skal til for å bli en god forskningsleder?

– Du må være åpen, ha bred kompetanse rundt deg og kunne arbeide i team. Både unge forskerspirer og eldre forskere med erfaring blir flinkere av å jobbe sammen.

– Hva er tabu i ditt arbeid?

– Å ta en påstand for gitt. Man må sjekke originalkilden og sette seg inn i resultatene selv.

– Hva karakteriserer kontorplassen din?

– Siden jeg har to stillinger, har jeg to av alt, to pc-er og to kontorer, ett i Hammerfest og ett i Tromsø. Heldigvis tar det bare 35 minutter med fly å pendle.

– Om du kunne ha tilbrakt et år ved en annen institusjon hvor som helst i verden, hva ville du ha valgt da?

– UCLA, San Fransisco. Der er de eksperter på morkake, som er et nytt fokusområde i FNAIT-forskningen.

– Om du måtte ha valgt deg et annet fagfelt, hva ville du ha falt ned på da?

– Lege innen geriatri. Det er fascinerende med eldre sin livsvisdom, og det ville gitt meg noe å hjelpe en svak gruppe i samfunnet.

– Hvilket tiltak ville du ha gjennomført om du var kunnskapsminister?

– Mer penger til implementering av forskningsresultater, som det å ta i bruk et nytt produkt eller en ny behandling på et sykehus. Her er det en lang vei å gå.

– Hva vil du lese mer om i Forsterforum?

– Flere historier om resultatene som kommer fra forskning, nytten av dem og hvordan de har blitt implementert.

♦ AV ELIN REKDAL MÜLLER

FNAIT

- Fetal Neonatal Alloimmune Thrombocytopenia
- oppstår når antistoffer fra mor overføres til foster og ødelegger blodplatene som er nødvendig for å stoppe blødninger
- kan forårsake hjerneskade og død
- Prophylx Pharma AS er et forskerinitiert gründersekskap som utvikler en ny behandling for å forhindre blødning hos fostre og nyfødte med FNAIT

PhD Comics

WWW.PHDCOMICS.COM

Innafor, utafor

Et godt blikk bakover på norsk minoritetspolitikk. Men blikket framover mangler.

At Norge allerede lenge har vært et flerkulturelt samfunn, ble fastslått i 1998. Da ble begrepet nasjonale minoriteter innført i norsk politikk, som beskyttelse for de fem minoritetene som hadde mer enn hundre års historie i Norge: jøder, kvener, rom, romanifolket og skogfinner. Åtte år tidligere hadde samene fått status som urfolk.

Riktignok hadde minoriteters rett til å bevare egen kultur vært nedfelt i lover og internasjonale traktater allerede fra 1960-årene av. Men dette kulturelle minoritetsvernet kom gjerne i konflikt med den pågående oppbyggingen av velferdsstaten. I det nye, moderne Norge skulle nemlig alle bli bofaste, få full skolegang og fast arbeid. Og hvor mye ulikhet tåler vi egentlig?

Enten vi tilhører majoritetssamfunnet eller en av minoritetene, har vi begitt oss hit, i tur og orden. Å vandre inn og ut av Norge var i flere århundrer en ukomplisert sak, i alle fall om du bekjente deg til kristendommen. Men under første verdenskrig skjedde det en markert endring. Den nye fremmedlovgivningen av 1915 var den mest omfattende inngripen fra den norske staten siden 1600-tallet når det gjaldt å regulere hvem som hadde adgang til riket. Dermed trakk man også opp grenser for hvem som var en del av og hvem som stod utenfor det nasjonale fellesskapet. Det ble «oss» og «de fremmede».

En ny bok om norsk minoritetspolitikk begynner da også rundt 1900. Den viser hvordan det gjerne var vandringer i seg selv som var problemet, det nomadiske, uforpliktende, grenseoverskridende. Samene som var ett folk på tvers av flere landegrenser. Jødene som fantes «overalt». For ikke å snakke om de som bare kalte seg «reisende».

Det skjedde altså et klimaskifte i årene rundt første verdenskrig. Historikerne Nik. Brandal og Eirik Brazier skriver om «den store tilstrømningen av politiske flyktninger, reisende, omstreifende arbeidere og andre som søkte trygghet i Europas nordlige ytterkant». Det de riktignok ikke skriver noe om, i motsetning til hva for eksempel Knut Kjeldstadli viser i bind to av *Norsk innvandringshistorie*, er at det samtidig manglet arbeidskraft i norske bedrifter. Bedriftene søkte derfor etter utlendinger, først og fremst svensker, som da også utgjorde flertallet av dem som vandret inn i landet. Mange av «de fremmede» var med andre ord nyttige for oss – en stund.

Noen var imidlertid mer fremmede enn andre. Mens «taterne» først og fremst ble sett på som nordmenn med tilpasningsvansker, ble norske rom definert som for fremmede til at de i det hele tatt kunne assimileres. I 1934 ble de fire største rom-familiene i Norge utvist. Halvparten av dem led senere samme skjebne som flertallet av de norske jødene: De døde i tysk fangenskap.

«Det har [...] vært et mål at erfaringene fra historien til de 'gamle' minoritetene skal kaste lys på statens politikk overfor mer nylig innvandrede minoriteter», heter det i forordet til boken, som er en samling artikler, skrevet hovedsakelig av historikere, sosiologer og sosialantropologer, mange av dem med tilknytning til Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter (HL-senteret) i Oslo. Hver for seg er kapitlene viktige bidrag til en skammelig historie, der de gjør nedslag i de ulike minoritetenes skjebne. Men jeg savner en samlende stemme som tar grep, som gjør kunnskapen om fortiden om til et verktøy for å forstå vår egen samtid, og gjerne også antyde noen veier videre. For forestillinger om «de fremmede» er jo like til stede i dagens politiske debatt som tidligere, bare at nå har de – til dels – andre ansikter. Hvem skal ha adgang til riket? Hva er å være norsk? Hva kan vi kreve av tilpasninger både fra majoritetssamfunnet og minoritetsgruppene side for at dette skal funke?

De avsluttende kapitlene i boken blir et antiklimaks. For hvordan sikrer vi at historien ikke gjentar seg, hverken for gamle eller nye minoriteter? Hva har vi med oss fra historien når vi i dag diskuterer tiggerforbud og morsmålsundervisning, Marie Amelie og Mahad A. Mahamud, for ikke å snakke om gummibåtene på Middelhavet og frykten for islamistene?

I stedet avsluttes boken med to kapitler som tar for seg lærebøkene framstilling av Holocaust, samene og de nasjonale minoritetene. Et tredje kapittel spør hva skolen kan gjøre for å motvirke fordommer og sikre likeverd. Slik framstår skolen som den viktigste arenaen for dagens minoritetspolitikk, noe som får meg til å undres: Hvor ble det av diskusjonen rundt dagens lovverk? Hva med politiske myndigheter, fra kommunalt nivå og oppover? Mediene og samfunnsdebattantene? Å trene neste generasjon i mangfoldstenkning og likeverd, er flott, det. Men det er fortsatt først og fremst oss med stemmerett som trekker grensene mellom «oss» og «de fremmede».

AV SIRI LINDSTAD

Det må være meningsfullt

Viktige innspill om hvordan barns tekstarbeid kan styrkes.

NINA GRAM GARMANN OG ÅSE MARIE OMMUNDSEN (RED.)
Danne og utdanne. Litteratur, språk og samtale
 Novus forlag, 2017
 229 sider
 Veil. pris: kr 295

Mye godt er gjort hvis et barn utvikles til å bli en kompetent leser og språkbruker. Ikke bare en hel verden kan det tilegne seg da, men det vil i større grad også kunne glede seg over seg selv og sin egen deltakelse i verden. Å utvikle gode måter å bidra til dette på er derfor svært viktig, så burde vi ikke da bruke uendelig av ressurser på gode lærings- og oppvekstkår for barn? Alle barn burde jo kunne glede seg over egen deltakelse.

Boka *Danne og utdanne*, redigert av filologene Nina Gram Garmann og Åse Marie Ommundsen, viser gjennom ti ulike bidrag hva som skal til for at barn, i barnehage og i grunnskole, kan få gode tekstopplevelser. Språkstimulerende og lærerike samtaler er allment betraktet som noe man vokser på som menneske. Hva skal så til for det? Et uhyre enkelt svar er at samtalene må være meningsfulle, hvilket betyr å ta utgangspunkt i barnets verden, og så er poenget en gjensidig utveksling av tanker og erfaringer, hvor man hovedsakelig snakker med og ikke til, der den voksne opererer med en såkalt utvekslingstone og ikke en undervisningstone, og så er det viktig

Danne og utdanne

Litteratur, språk og samtale

at det å lese ses på som noe som har vel så mye en egenverdi som en nytteverdi. Lesing kan gjerne være en start, som så går over i for eksempel et eksperiment, som i en barnehage der de fant frem en balje og ville finne ut av hva slags ting som flyter. Flyter et eple, mon tro? Eller en ballong? Og hvorfor det?

Jeg blir innimellom glad når jeg leser her, for det er mye moro man kan snakke med barn om. En luftig og tankefull verden kan åpne seg. For eksempel går det an å lure på om hunder med svart pels kanskje har bedre luktesans enn de med hvit. Politihunder er jo ofte svarte, påpekte en deltaker i et Nysgjerrigper-prosjekt. Slike eksempler gjør barns verden levende til stede, og de fleste bidragsyterne bestreber seg på nettopp å gjøre det. De begynner med et spørsmål eller et fenomen og ikke en teori. Men så er det andre som står i fare for å miste denne barneverdenen av syne; da blir teori og begreper fremstilt som viktigere enn det de er ute etter å forstå. Slik blir det når man forviller seg til å tro at alt er teknisk på et vis, og at poenget da blir å få alle brikker rett på plass. Og er det ikke noe lignende som et par foreldre her og der har hatt som ankepunkt mot norske lærebøker i det siste? Det må ikke bli for teknisk, sier de, det må ikke bli for teoretisk. For ikke bare kan det drepe all leselyst, men det er også et misbruk av all den mulighet som ligger i ethvert meningsfullt møte med en tekst, det at den gir grobunn for både mental og språklig vekst.

Men kritikerne vil finne mye godt i denne boka. Det er mange gode analyser. For eksempel hvorfor det er fine ting å få ut av Ylvis' video om reven, og hvorfor kognitivt krevende bøker (gjerne bildebøker) kan være et gode, ikke minst for minoritetsspråklige. Jeg synes det er artig å lese analysene av samtaler mellom voksen og barn som foretas her. Det er virkelig god bruk av teoretiske verktøy! Flere av bidragsyterne er lærerutdannere. Vi får derfor håpe at de klarer å få formidlet all den gode innsikten videre. Samtaleanalysene viser at det trengs. Hva med å se på seg selv som en dirigent, tenkte jeg da jeg leste. Dirigenten trenger jo at alle deltar, som best de kan.

AV AASNE JORDHEIM

Overveldende lærebok-bok

God kilde til videre fordypning, men detaljnivået står litt i veien for den samlede fremstillingen.

DAGRUN SKJELBRED, NORUNN ASKELAND, EVA MAAGERØ, BENTE AAMOTSBAKKEN
Norsk lærebokhistorie. Allmueskolen – folkeskolen – grunnskolen 1739–2013
Universitetsforlaget, 2017
592 sider
Veil. pris: kr 499

Denne boken springer ut fra et større forskningsarbeid i perioden 2006–2010, ved Høgskolen i Sørøst-Norge (tidligere Vestfold), der de fire forfatterne alle er professorer ved Institutt for språk og litteratur. *Norsk lærebokhistorie* tar for seg lærebøkene i den obligatoriske skolen, fra og med kong Christian 6. sin forordning i 1739 om opprettelse av «Danske Skoler over alt i Vor Rige Norge» for «alle og enhver, end og de fattigste Børn over alt paa Landet», til de mer systematiske og periodevises mønster- og læreplan-endringsene i nyere tid. Boken er delt inn ni kapitler. Etter et innledende kapittel som definerer motivasjon, utvalg og metode, følger fem kapitler som kronologisk er delt opp i omgangsskolen (1739–1860), fastskolen (1889), folkeskolen (1939), arbeidsskolen (1974) og fellesskolen (2013). Et eget kapittel (7) skiller ut praktiske og estetiske fag over hele perioden, mens et kapittel (8) er viet den samiske læreboken. Kapittel 9 avslutter boken med en kort oppsummering av «Noen linjer i lærebokhistorien».

Bøkene leses teksthistorisk: «Det betyr at boka er kronologisk organisert, men det betyr også at vi forsøker å lese tekstene historisk, det vil si at vi ser dem

i sammenheng med det skolehistoriske, teksthistoriske og det mer allmenne kulturhistoriske feltet. Framfor alt betyr det av vi vektlegger læreboka som tekst (min kursivering)». Forfatterne går nært på tekstene, med nesten 600 sider detaljerte beskrivelser, lange sitater fra både lærebøker og utdanningspolitiske skrifter, svært rikt (og godt) illustrert med omslag og læreboksider, ispedd forfatterportretter av de mest sentrale lærebokforfattere. Dessverre gjør dette at boken er både overveldende som historiefortelling og underveldende som tekstkritikk, og det uttømmende detaljnivået står ofte i veien for både en samlet fremstilling og dypere refleksjon. Men jeg kan tilgi dette, for selv om støvbindet lover en «skattkiste for alle som er opptatt av skole», innser forfatterne at boken spesielt vil være nyttig for «forskere og studenter, særlig på ph.d.- og masternivå», og det er helst her jeg tror den vil finne sitt hjem – i tillegg til fremtidige lærebokforfattere, som vil kunne hente både inspirasjon og veiledning her. Det er altså ikke på noe tidspunkt tvil om at boken er ment som en uttømmende kilde til videre fordypning, og selv om forfatterne understreker at lærebokhistorie ikke er faghistorie, altså forståelse av utviklingen til de enkelte fagene, er det mange faghistoriske ansatser her. For eksempel leste jeg med stor interesse hvordan formidlingen av naturhistorie og evolusjon har endret seg, hvilken rolle sang- og musikkundervisning har hatt i skolen, og hvordan samfunnsfagene ikke alltid har klart å skille mellom formidling og fordom.

På et overordnet plan gir boken en god forståelse av lærebokens mangel på nøytralitet. Den er alltid et resultat av sin tid, av samtidige politiske diskusjoner, samfunnsmessige føringer og kulturelle holdninger. Som nasjonsbyggingselement, som middel for å utdanne gode sosialdemokratiske borgere, som indoktrinerings- og frigjøringsvirkemiddel kan man knapt undervurdere lærebokens viktige rolle, særlig siden den er en obligatorisk del av den obligatoriske skolen.

AV KJETIL VIKENE

NYE BØKER AV FORSKERE

ESPEN D. H. OLSEN, GURI ROSÉN, JARLE TRONDAL
Hvordan virker EU? Institusjoner og politiske prosesser
Universitetsforlaget, 2017
224 sider
Veil. pris: kr 349

Boka gir en innføring i hvordan EU er bygget opp av flere nivåer, og hvordan sammenvevingen av ulike styringsnivå påvirker utformingen av EUs politikk. Hvordan er Norges samarbeid med EU organisert, og hvilke faktorer former Norges befatning med EU? Olsen er forsker, Rosén er postdoktor og Trondal er professor, alle ved Arena, Senter for europaforskning, Universitetet i Oslo. Trondal er i tillegg professor ved Universitetet i Agder.

SVEIN HAMMER
Foucault og den norske barnehagen. Introduksjon til Michel Foucaults analytiske univers
Fagbokforlaget, 2017
215 sider
Veil. pris: kr 299

Michel Foucault (1926–1984) var en viktig tenker innen filosofi, idéhistorie og samfunnsforskning. Han skrev ikke om barnehagen, men Foucaults tankegods og kritiske forståelse av det moderne samfunnet er her funnet egnet for barnehagefeltet, som preges av mange brytninger. Svein Hammer er førsteamanuensis ved Dronning Mauds Minne Høgskole for barnehagelærerutdanning.

EGIL A. FORS OG TORE C. STILES (RED.)
Smertepsykologi
Universitetsforlaget, 2017
256 sider
Veil. pris: kr 449

Hvordan kan man forstå og håndtere smerte ut ifra et psykologisk perspektiv? Her drøftes temaer som nevropsykologiske aspekter ved smerte, kommunikasjon med smertepasienter i en psykologisk kontekst, kognitiv atferdsterapi ved smerte, hypnose og visualisering. Egil A. Fors er professor dr.med. i allmennmedisin ved NTNU, og Tore C. Stiles er professor i klinisk psykologi ved NTNU og Universitetet i Oslo.

De sier vulgært, jeg sier talemålsnært

Åssen skrive akademisk? A-ender og talemålsnær bokmål må også ha sin plass, skriver Irmelin Kjelaas.

At tilbakemeldinger fra tidsskriftredaksjoner og fagfeller kan være både tøff og pussig lesing, er noe de fleste forskere har erfart. Av og til får en krasse tilbakemeldinger på

innholdet («Forfatteren serverer en rekke plattheter i første del, og framstår som sosialarbeider mer enn som forsker. Kanskje forfatteren skulle vurdere å gjøre noe hun faktisk er kompetent til?»). Andre ganger slår fagfellens narsissistiske tendenser gjennom når forskningsgjennomgangen kommenteres («Hvorfor er ikke «jeg 1985, 1993, 1995 og 1997» referert til?»). Sjeldnere, iallfall for meg som så langt har skrevet på norsk, dreier tilbakemeldingene seg om morfologi og ortografi, altså ordbøying og skrivemåte. Jeg kvakk derfor litt da en redaksjon sendte meg følgende tilbakemelding: «En ting vi stusset litt på var at du bruker 'ei', bestemt artikkel, en god del og en god del partisipp med -a ending, som vi vanligvis ikke ser i akademiske tekster». Men, fortsetter redaksjonen, «nå åpnes det jo opp via Språkrådet for endringer i det norske språk også her».

De «stusset»? Vel, jeg stussa og stusser enda mer. Jeg stusser over at en norsk tidsskriftredaksjon ser så få hunkjønnsartikler og

a-ender at disse framstår som bemerkelsesverdige. Jeg stusser over at det ser ut til at redaksjonen har vurdert om dette i det hele tatt er innafor. Og jeg stusser over at de begrunner aksepten ved å vise til at Språkrådet først nå nylig tillot disse formene. Måkan!

AV IRMELIN KJELAAS,
førsteamanuensis i
norsk, NTNU

Uttalte normer

Samtidig som jeg stusser og gremmes og er frista til å bli både arg og arrogant, kan jeg ikke annet enn å fryde meg over den språkideologiske gavepakka det er at en tidsskriftredaksjon så ublu og eksplisitt tar rollen som normagent. Innafor sosiolingvistikken, den delen av språkvitenskapen som befatter seg med forholdet mellom språk og samfunn, forstås en normagent som en instans som har sterk påvirkning på hva som er dominerende og vanlig språkbruk.

Aviser, forlag – og altså vitenskapelige tidsskrifter – er eksempler på normagenter. Men der aviser synes å ha et relativt bevisst forhold til sin egen språknorm og normagentrolle, og gir uttrykk for at «det er vi som bestemmer åssen folk snakker og skriver» (Ims, 2007), er det muligens ikke like opplagt at tidsskrifter har den samme rollen og bevisstheten. I de forfatterinstruksene jeg har forholdt meg til, har det iallfall aldri stått noe om en foretrukket skriftspråksnorm. Hva er det da som får denne

«Jeg stusser over at en norsk tidsskriftredaksjon ser så få hunkjønnsartikler og a-ender at disse framstår som bemerkelsesverdige.»

KRONIKK & DEBATT

Send debattinnlegg og kronikkforslag til
kjetil.brottveit@forskerforum.no.

Maks lengde på kronikk: 9000 tegn med mellomrom. Honorar for trykte kronikker: kr 2000.

Maks lengde på debattinnlegg: 7000 tegn med mellomrom, men kortere innlegg har større sjanse for å bli trykket.

Debattinnlegg honorerer ikke.

redaksjonen til å drive egen husnormering? Har de i realiteten en norm de ønsker artikkelforfattere skal følge? Ser de helst at en holder seg til et mer moderat bokmål? Eller ønsker de bare – i beste mening – å gjøre meg oppmerksom på at språkbruken min er uvanlig og helt på grensa progressiv, slik at jeg kan gjøre et kvalifisert valg om å være raddis?

Konservativ dominans

For uvanlig kan de nok ha rett i at bokmålet mitt er. Ligner akademiske bokmålstekster på andre bokmålstekster, er det all grunn til å anta at det talemålsnære bokmålet er langt fra «dominerende og vanlig». I stedet er det det såkalt konservative eller moderate bokmålet som dominerer. I Ingunn Ims' hovedoppgave fra 2007 om norske avisers språknormeringspraksis finner hun at det er de konservative og moderate formene som står sterkest. Også Kjersti W. Kola gjør lignende funn i sin masteroppgave fra 2014 om bokmålsbruk fra 1985 til 2013. Basert på søk i Leksikografisk bokmålskorpus, et korpus med over hundre millioner ord fra tekster i mange sjangrer, finner hun blant annet at fordelinga mellom verbformer som utvikla og utviklet er på henholdsvis 1 og 99 prosent. Temaet er satt på dagsordenen igjen nå i vår i blant annet Klassekampen og Dagbladet. I Klassekampen-essayet *Moderne riksmål i Norge 2017* fastslår Finn Junker at «Få liker å snakke om riksmål, men tre av fire skriver det», og i en omtale av årets utdeling av Riksmålsprisen 25.3.2017 kommenterer Dagbladets Fredrik Wandrup at Oslo-forfattere stort sett skriver riksmål uavhengig av om de kommer fra øst eller vest.

A-ender er ikke nytt

Dermed framstår det talemålsnære bokmålet som uvanlig og markert. Spesielt progressivt

«Hva er det da som gjør språkbruken min så uakademisk når den blir skriftlig?»

er det imidlertid ikke. For i motsetning til hva tidsskriftredaksjonen synes å tro, var det ikke nå nylig mine former ble tillatt. Det var i stedet i den såkalte 1917-reformen at det ble åpna «for endringer i det norske språk også her». 1917-reformen skulle bringe landsmålet og riksmålet nærmere hverandre, mot full sammensmelting som var datidas mål, og gjorde former som «datida» og «åpna» valgfrie. Da som nå skapte imidlertid disse formene forargelse og frustrasjon. Ifølge Andreas D. Haraldsrud (2011) ble nemlig «særlig a-ender i bestemt form hunkjønn og i fortid av verb sett på som vulgære og udanna». Hundre år etter heter det ikke lenger «vulgært og udanna», men i stedet «sjelden i akademiske tekster» og på grensa progressivt.

Uakademisk i skrift

Litt forstemmende er det at verdiene vi tilskriver ulike typer språkbruk, ikke har endra seg mer på hundre år. Riktig nok ligner skriftspråket vårt – også de moderate og konservative bokmålsvariantene – lite på skriftspråket anno 1917, men dog. Litt forunderlig er det også. For der formene i «dama som stussa over tilbakemeldinga» ble forbundet med talemålet til de lavere sosiale lag – ja, de vulgære og udanna – for hundre år siden, har denne stussende dama et talemål fullt av a-ender, uten å bli oppfatta som verken vulgær eller

udanna i 2017. Om det er i klasserommet, på forskningskonferansen eller i radiodebatten, er det så langt ingen som har heva et øyebryn over måten jeg snakker på. Hva er det da som gjør språkbruken min så uakademisk når den blir skriftlig?

Litteratur:

HARALDSRUD, ANDREAS D. (2011): *Bokmålsrettskrivinga – ei lita reise i rettskrivingshistoria*.

IMS, INGUNN I. (2007): «Det er vi som bestemmer åssen folk skriver og snakker»: En undersøkelse av norske avisers språknormative prinsipp og praksis. Hovedoppgave, UiO.

JUNKER, FINN (2017): *Moderne riksmål i Norge 2017*. Klassekampen, 21. mars.

KOLA, KJERSTI WICTORSEN (2014). *Bokmålsbruk – hvorledes/hvordan/åssen og hvorfor?: Om bruken av morfologiske og ortografiske varianter i bokmålsnormalen*. Masteroppgave, Universitetet i Oslo. Oslo: K. W. Kola.

WANDRUP, FREDRIK (2017): *De kommer fra øst og vest, og nesten alle skriver riksmål*. Dagbladet, 25. mars.

La fonetikken leve

Nedleggingen av fonetikkstudiet ved NTNU må stanses, skriver Jacques Koreman og Wim van Dommelen.

HUMANIORA: Gjennom humaniorameldingen har kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen ropt opp til nytenkning for å sikre små og utsatte fag. I meldingen skrives følgende om små og utsatte fag:

«Dette er fag med få studenter og få faglig ansatte. Det er ikke gitt at få personer nødvendigvis innebærer kvalitetsutfordringer eller sårbarhet i fagmiljøene. I noen tilfeller kan fagene være riktig dimensjonert når det gjelder studenttall, med en tilpasset stab som inngår i relevante faglige samarbeidsrelasjoner.»

(Meld. St. 25 (2016–2017) Humaniora i Norge, s. 33)

Stortingsmeldingens tydelige budskap om behovet for å sikre små og utsatte fag har ikke ennå kommet frem til styret ved NTNUs humanistiske fakultet, som fortsatt bruker tellekanter som sovepute. På grunn av lav studentrekruttering ønsker styret å legge ned fonetikkstudiet. Hvordan kan universitetene finne mer kreative og konstruktive løsninger for de uomtvistete utfordringene som små fag stiller?

Høye kostnader?

La oss først si noe om hva som er feil med tellekanten studentrekruttering. Denne modellen går ut fra at lave studenttall betyr høye lønnskostnader i forhold til studiepoeng- eller kandidatproduksjon. Regnestykket stemmer imidlertid ikke for fonetikken. Fonetikkseksjonen ved NTNU består av bare to ansatte, og disse underviser også i logopedimasteren (og tidligere også i ex.fac.), og bidrar til masterveiledning i andre fag når det er ønsket. Gjennom «relevante faglige samarbeidsrelasjoner» (jf. sitatet ovenfor) bidrar

AV JACQUES KOREMAN OG WIM VAN DOMMELEN, fonetikere ved Institutt for språk og litteratur, NTNU

fonetikk altså direkte til verdiskaping i relaterte fag.

Ved siden av disse undervisningsoppgavene tilbyr fonetikk et bachelor- og masterprogram gjennom undervisning «on demand»: Emner undervises kun når studenter trenger disse i sitt studieløp. Dermed er fonetikk altså et bonusprogram, som gir humaniora ved NTNU et forsknings- og samfunnsrelevant særpreget. En kreativ løsning for små fags utfordringer som fortjener etterfølgelse?

Fonetikkens arbeidslivsrelevans

Master- og ph.d.-kandidatene med fonetikkutdanning har fått relevante stillinger blant annet ved Statped og ved Norges eneste audiologistudium ved NTNU, men også ved utenlandske universiteter og i næringslivet, og de bidrar til samfunnsrelevant forskning ved NTNU. De få utdannede fonetikere sitter altså i nøkkelposisjoner, hvor de bidrar til undervisning, forskning og nyskaping.

Siden fonetikk kun undervises ved NTNU, vil nedleggelse av studieprogrammet bety at det ikke lenger vil finnes folk i Norge som kan tilsettes i slike posisjoner. På lengre sikt vil også logopedien i Norge tape. Yrkesfeltet selv sier at de har behov for mer kompetanse om språk, og det er derfor at fonetikk er viktig. NTNU bør beholde fonetikk hvis vi vil opprettholde fagkunnskapen som trengs i logopedutdanning.

«Nedleggelse av studieprogrammet vil bety at det ikke lenger vil finnes folk i Norge som kan tilsettes i slike posisjoner.»

Utfordringsdrevet forskning

Regjeringen ber «universiteter og høyskoler og Norges forskningsråd legge til rette for mer utfordringsdrevet humanistisk forskning og utdanning med vekt på områdene integrering, migrasjon og konflikter» (Meld. St. 25 (2016–2017) Humaniora i Norge, s. 12). Fonetikk driver ikke bare med grunnforskning på det norske språket, miljøet har faktisk også hatt mange eksterntfinansierte prosjekter som er utmerkede eksempler på utfordringsdrevet kunnskap: Forskerne har utviklet en språkplattform kan brukes av flyktninger og andre innvandrere til å tilegne seg norsk uttale som et viktig redskap for integrasjon. Samme plattform kan også hjelpe nordmenn til å øve engelsk uttale, og andre språk tilføyes etter hvert. Fakultetets forslag om å redusere fonetikkstudiet til noen innførende fonetikkemner i andre studieprogram gir ikke tilstrekkelige kunnskaper og ferdigheter til å fortsette med dette på lengre sikt.

Som ett av veldig få humaniorafag bruker fonetikerne ved NTNU sine forskningsresultater til å lage et kommersielt produkt, Sounds Good, som er et utmerket eksempel på digital humaniora (jf. Meld. St. 25 (2016–2017) Humaniora i Norge, s. 18). Prosjektet

har også fått økonomisk støtte fra NTNU sentralt og fra Det humanistiske fakultet. Dette står i motsetning til fakultetsstyrets forslag, som slår de vitenskapelige bein under slik forskning.

Lite fag – godt læringsmiljø

Fakultetet kritiserer fagmiljøet for at «undervisningen i fonetikkfaget ligger på et svært høyt nivå». Ja, takk, det skulle bare mangle på et universitet! Det er riktig at fonetikkens tverrfaglighet gjør faget særlig krevende og utfordrer studentene. Det er bare fordi fonetikk er et lite fag at forelesningene kan være en dialog med studentene, med mange spørsmål underveis og i begge retninger: læring som oppdagelse. Teori blir fulgt opp godt i praktiske øvinger, hvor studentene utvikler viktige ferdigheter, blant annet i signallanalyse og eksperimentell-empirisk forskning.

Og hva mener studentene selv om dette? De er enige i at nivået er høyt, men ikke for høyt (som fakultetet antyder i sin bestilling til Institutt for språk og litteratur, som fonetikk tilhører). De er glade for at de går ut av studiet med kunnskaper og ferdigheter som virkelig kan brukes. Og de skryter av læringsmiljøet.

Universiteter – ta utfordringen!

Fonetikk er et særlig lite, men likevel «riktig dimensjonert» fag. Fonetikkens undervisningsressurser blir brukt godt, også i andre fag. Undervisningskvaliteten holder en høy akademisk standard. Studentene jobber hardt og godt, og har et godt læringsmiljø. Fonetikerne som utdannes, får særlig relevante stillinger. Forskingen ved seksjonen er tydelig utfordringsdrevet, og fagmiljøet er ett av veldig få innen humaniora som til og med kommersialiserer sin forskning. Skal fonetikkstudiet virkelig legges ned, eller bør NTNU legge bedre til rette?

Fonetikkfaget (speech science på engelsk) er tverrfaglig i sin natur, og like mye realfag som språkfag. Hvis ikke NTNU som Norges teknisk-naturvitenskapelige breddeuniversitet klarer å ta vare på dette faget, kan vi da forvente at universiteter er i stand til å ta ansvaret for små og utsatte fag – som kunnskapsministeren oppfordrer til?

«Fagmiljøet er ett av veldig få innen humaniora som kommersialiserer sin forskning.»

«Hvorfor snakker og skriver forskere knapt om problemer rundt lav svarprosent?»

Som man roper i skogen, får man ikke svar

Hvorfor snakker og skriver forskere knapt om problemer rundt lav svarprosent? Er det fordi vi ikke ser en løsning på problemet? Det er slett ikke uvanlig å se studier med en svarprosent under 50. Eller rettere – det er nærmest blitt regelen og ikke unntaket. Under 20 prosent er heller ikke direkte uvanlig.

Dette er ikke et særnorsk fenomen. Noe av forklaringen ligger trolig i at omfanget av undersøkelser har økt kraftig. Forskningen er ikke alene på «surveymarkedet». De fleste større bedrifter har regelmessig markedsundersøkelser. Organisasjoner og myndigheter bruker også slike undersøkelser hyppig. Det er knapt mulig å overnatte på et hotell, levere bilen til service, ringe Telenor eller gå gjennom sikkerhetskontrollen på en flyplass uten å bli oppfordret til å si din mening om «totalopplevelsen». Før eller siden når folk metningspunktet. Trolig før.

Det er to mulige problemer knyttet til lav svarprosent. For

det første blir utvalget mindre. Når bruttoutvalget i utgangspunktet er stort (nok), reduseres eller fjernes dette problemet. Blir derimot utvalget for lite, påvirkes muligheten til å bryte utvalget ned i undergrupper, og det begrenser derfor analysemulighetene.

Det andre problemet er mer alvorlig, nemlig at lav svarprosent gir kvalitativt dårligere data. Jo lavere svarprosenten er, desto større sannsynlighet er det for at det er systematiske skjevheter i utvalget som påvirker resultatene, og dermed de konklusjoner man kan trekke.

Forskning har vist at det er flere faktorer som avgjør om folk velger å besvare undersøkelsen eller ikke. Folk med en individuell orientering foretar en «nytte-kostnadsanalyse» når de vurderer om de skal svare på et spørreskjema, mens de med en kollektiv orien-

AV
ODDVEIG STORSTAD,
førsteamanuensis ved
Høgskolen Kristiania

tering er mer villige til å delta uten å få noe igjen. Bruk av ulike former for premiering (alt fra Flax-lodd til trekning av større pengepremier eller reiser) henvender seg derfor til de med en individuell orientering.

Surveydeltakelse kan imidlertid også oppleves som et sosialt bytte mellom individene og

den institusjonen som står bak. For noen er det nærmest en borgerplikt. Når internasjonale studier har vist at tilbakegangen i svarprosent har vært størst i byene de siste tiårene, kan dette tolkes som en overgang fra en kollektiv til en mer individuell orientering. Videre viser metodeforskningen at grupper som har falt utenfor samfunnet, i mindre grad svarer på spørreskjemaundersøkelser, noe som også underbygger hypotesen om at det å delta i slike

undersøkelser kan forstås om et sosialt bytte.

I tillegg har selvsagt undersøkelsens tema betydning for om man velger å delta eller ikke. Folks kjennskap til og mening om dem som står bak undersøkelsen, vil også ha betydning for deltakelsen. Vi svarer lettere når undersøkelsen omhandler et tema vi synes er viktig, og når vi har tillit til institusjonen som står bak. Vi vet også at erfarne intervjuere ofte oppnår en høyere svarprosent enn uerfarne.

Det er naivt å tro at svært lav svarprosent ikke fører til systematiske skjevheter i utvalget, og med påfølgende usikkerhet rundt resultatene. Vi kan med andre ord ikke føle oss like sikre som tidligere på at utvalgene er representative for populasjonen. Trøsten for oss forskere får være at forskning ikke først og fremst er å stadfeste et fenomens utbredelse, men snarere å analysere sammenhenger mellom variabler. Finne de underliggende mønstrene. Da spiller det mindre rolle om de tilgjengelige dataene er statistisk representative for populasjonen.

«Før eller siden når folk metningspunktet. Trolig før.»

Gjesteskribentene skriver sant og subjektivt om forskning. De faste gjestene er John Peter Collett, Guðrún Jónsdóttir, Oddveig Storstad og Lorenz Khazaleh.

Undervisarar må dele

Skal vi forbetre høgare utdanning, må undervisarane lære av kvarandre, meiner kronikkforfattaren.

UTDANNING: Stortingsmelding nr. 16 «Kultur for kvalitet i høgere utdanning» er i skrivande stund til handsaming i kyrkje-, utdannings- og forskingskomiteen. Tittelen på stortingsmeldinga er treffande: Det er avgjerande at vi får til ein kultur for kvalitet i høgare utdanning og ikkje berre enkeltstående tiltak. Samtidig vil eg argumentere for at vi alt *har* ein solid kultur for kvalitet i høgare utdanning, men at vi er for dårlige til å dele og utveksle erfaringar rundt kvalitet på utdanningsfeltet.

Strategi til frukost

I samband med eit intervju om endring av akademiske institusjonar uttalte Jan Grund til Khrono: «Kulturen er veldig viktig – den spiser strategi før frokost og den styres av verdier» (Intervju med Grund publisert på khrono.no den 14. april 2013). Før frukost der altså. Og dette sa Grund før både kvalitetsmeldinga og den vonde tvillingen – Stortingsmelding nr 18. «Konsentrasjon for kvalitet – Strukturreformen i universitets- og høyskolesektoren» – var fødd. Ordlyden og målsettingane i politiske signal om endring av ein sektor, uavhengig av fargane på regjeringa som er avsendar, er det vanskeleg å vere ueinig i. At det skal bli betre kvalitet, det ser bra ut på papiret. Men kva tyder dette i praksis?

Tiltak for delingskultur

Den årlege fjordkonferansen for utdanningsinstitusjonar her oppe på Nordvestlandet la for nokre år sidan fram ein eigen antologi om kvalitet som omgrep (Fjordantologien 2013). Denne legg vekt på at kvalitetsomgrep er sterkt farga av fagområda og faglege tradisjonar. Innanfor profesjonsutdanningar har ein til dømes tett kontakt med det yrkesfeltet ein utdannar for, og har difor kanskje lettare

AV JENS STANDAL GROVEN, prorektor ved Høgskulen i Volda

for å treffe føremålet. Det å treffe føremålet er ofte trekt fram som eit kvalitetsstempel, men sjølv her kan ein støyte på problem. I dag ser ein at det er eit aukande krav om å tenkje tverrprofesjonelt, og kvalitetsmeldinga seier at dette er vegen å gå, og at det vil bidra til at vi får til ein gjennomgåande kvalitetskultur. UH-nett Vest (Universitets- og høgskulenettverket på Vestlandet) har til dømes gjennomført eit pilotprosjekt på tverrprofesjonell samarbeidslæring på helsefeltet med ei rekke ulike profesjonar. Høgskulen i Volda har no fått i oppgåve å vidareføre dette prosjektet i heile UH-nett Vest.

«Vi treng tiltak for å få til ein god delingskultur innan utdanningsområdet.»

Men om det er vanskeleg å definere kvalitet, er ikkje kultur noko enklare omgrep. Eg meiner vi må spørje oss sjølve: Er det motsetnader mellom kulturen vi har i høgare utdanning i dag, og kulturen for kvalitet ein vil dyrke fram gjennom verktya som vert lagt fram i kvalitetsmeldinga? Eg hinta i innleiinga om kva eg meiner om dette: Vi treng tiltak for å få til ein god delingskultur innan utdanningsområdet. Tiltaka som er foreslått i kvalitetsmeldinga, vil kunne gje oss hjelp her: fagfellevurdering av undervisning, kollegarettleiing og pedagogisk basiskompetanse vil kunne skape nye møteplassar der kvalitet i undervisning blir diskutert og

delt mellom fagfolka i sektoren. Tiltaka i kvalitetsmeldinga vil det ta sjølvsagt ta tid å sjå resultat av, på same måte som det vil ta minst like lang tid å sjå resultat av strukturmeldinga med sine fusjonar av institusjonar.

Treng undervising statusheving?

Og her er det er ein forskjell på dei to meldingane: Strukturreforma skal legges til rette for at strukturen i heile sektoren blir endra slik at ein er betre rusta til å ta vare på både forskingsoppdraget og utdanningsoppdraget. Kvalitetsmeldinga tar først og fremst for seg utdanningsoppdraget. Universitets- og høgskulelova på si side går breitt ut og seier at høgare utdanning skal gje utdanning som er tufta på framifrå forskning, fagleg og kunstnarisk utviklingsarbeid og erfaringskunnskap. Der strukturmeldinga har fått ein del kritikk, mellom anna for å kome før meldinga om kvalitet, har kvalitetsmeldinga fått mykje skryt. Norsk studentorganisasjon (NSO) har til dømes uttalt at dette er eit gjennombrøt og at tiltaka kan heve statusen for det å arbeide med utdanning ved universitetet og høgskular. Den innebygde premissen om at statusen per i dag er låg, skurrar litt for min del. Eg trur nemleg at det heng høgt å bli rekna som ein god undervisar, men at undervisarar i sektoren er usikre på eigen status på dette området.

Forskning og undervising – ingen motsetnad

Her må eg understreke at eg baserer dette på min eigen erfaringskunnskap, frå eit tiår som fagtilsett i høgare utdanning. Rett nok ved det som i dag har blitt ein relativt liten høgskule på Nordvestlandet, men la gå: Det at kvalitetsmeldinga har blitt så godt motteken, tyder etter mi mening at det ikkje er slik at vi må gjennomføre ei stor kulturendring, det handlar snarare om ei kuresending når det gjeld å dele meir på kvar einskild sine erfaringar innan utdanningsområdet. Og

her får vi hjelp frå meldinga, ho tek nemleg på alvor mange av dei tilbakemeldingane som eg sjølv, og sikkert mange andre tilsette i UH-sektoren, har fått i dei lov-pålagte fagutvala og andre møte med studentar som har meininger om kva som kan gjerast betre (les: betre kvaliteten). Ein runde med superenkel forskning i min eigen organisasjon viser at ein ser fram til å innføre tiltaka i kvalitetsmeldinga. Her må det leggjast til at mange i neste setning trekker fram verdien av forskning, og tid til eiga forskning, som noko som gjer kvaliteten på undervisninga betre. Samtidig, som kvalitetsmeldinga sjølv legg vekt på, må ein her ikkje gløyme at eit fåtal av studentane våre ender opp som profesjonelle forskarar. Her bør det òg leggjast til at forskingsideal og gode forskingsmetodar sjølvsagt vil vere god ballast uansett kvar ein endar opp i arbeidslivet. Det eg prøver å kome fram til, er at det ikkje er ein motsetnad mellom forskning og undervising. Når det gjeld forskning på undervising, finst det avansert forskning på det feltet som slår fast at framifrå forskarar, trass i unnataka, har ein tendens til òg å vere framifrå undervisarar. Dette siste er vel noko som mange av oss har fått sett i praksis. Dei mest meritterte forskarane har ei innsikt som gjer at det dei dei formidlar, høyrer enkelt og tilforlateleg ut for oss som høyrer på, og – må eg leggje til – forhåpentlegvis samhandlar med desse forskarane også i andre undervisningsformer enn klassiske førellesingar. For om dei er så framifrå, bør dei nemleg ifølgje den nemnde forskinga bruke varierte læringsformer, ikkje berre dosere i plenumssalar.

Manglar dokumentasjon

Dersom dette er tilfellet, kva er så problemet? Kanskje ein kan få i pose og sekk? Eller er det slik som meldinga har som premis, at det ikkje er like gjævt å vere framifrå innan undervising som å vere framifrå forskar? Eg trur som sagt at bae delar er like gjæve, men at

«Ein runde med superenkel forskning i min eigen organisasjon viser at ein ser fram til å innføre tiltaka i kvalitetsmeldinga.»

vi er mykje dårlegare til å dele og diskutere kva det vil seie å vere ein framifrå undervisar, i motsetnad til kva dei gjer innan forskinga. Dessverre har det til no òg vore vanskeleg å få dokumentert god undervisning i forhold til god forskning.

Kanskje nettopp i problemstillinga rundt kva god undervisning er, ligg noko av hovudutfordringa som kvalitetsmeldinga maktar å setje fingeren på: Mange som driv med utdanning, veit for lite om det vi gjer innan undervisning, verkar etter føremålet. Vi er opptekne av det, det er ein del av kulturen å gruble på dette, men vi kan rett og slett for lite om det, og ikkje pratar vi spesielt høgt om det heller.

Må diskutere undervisning

Det er mi erfaring at ein i vår sektor kan ha ein karriere utan å eigentleg vite om ein er ein god undervisar, og i alle fall utan å kunne bevise det. Dette ville vere utenkeleg når det gjeld forskning, eller rettare: Det ville vere umogleg å få kompetanseoppbygg utan dokumentasjon. Heldigvis får vi seie. Når det gjeld undervisning, er det annleis. Dokumentasjonen vi kan vise til, byggjer ofte på særskilte forsking i form av spørsmål av typen: Kan eg få ei lita tilbake melding? Overraskande nok så kan vi få det, og kanskje levere betre kvalitet neste gong. Men fortel vi nokon om slike ting? Det er noko med dei attestane vi skriv ut for oss sjølve, dei er dessverre ikkje så mykje verde, har eg fått høyre, frå ein etter mi meining framifrå undervisar. Eg trur sektoren ser fram til at vi med kvalitetsmeldinga skal få til meir deling og diskusjon rundt kva det er som gjer at nokon lukkast som undervisarar. På ei anna side kan det òg tenkast at sektoren gruar seg litt til å diskutere kva ein skal gjere med dårleg undervisning, for om det gode skal bli synleg og delast, må ein òg tore å diskutere det som må bli betre. Til dømes må vi gå inn i diskusjonar rundt kva former for undervisning som passer best for ulike typar menneske. Ikkje alle passar til alt. Uansett må vi starte med oss sjølve – kvalitetsmeldinga seier klart at dette er eit ansvar som ligg på kvar einskild institusjon. Lukke til med kvalitetsarbeidet!

Ledervalg i Forskerforbundet

Vi trenger en fagforeningsleder med fagforeningserfaring når Forskerforbundet skal velge leder denne gangen, skriver Marit Eriksen.

FORSKERFORBUNDET: Forskerforum nr. 5/17 skriver om valg av leder i Forskerforbundet som skal skje i 2018, og flere tillitsvalgte blir intervjuet. Jeg ledet selv forrige periodes valgkomite og kan kort begrunne hvorfor komiteen foreslo gjenvalg av en leder som ikke hadde erfaring med lokalt fagforeningsarbeid, nærmere bestemt å ikke ha deltatt i lokalt lønnsarbeid på arbeidstakersiden.

Trengte kontinuitet

Jeg synes ikke det er riktig å gå inn på valgkomiteens arbeid utover det som ble redegjort for på representantskapsmøtet. Der la vi vekt på at sittende leder hadde skaffet seg erfaring med tariff- og lønnsarbeid i Unio og fått en posisjon som ga Forskerforbundet viktig innflytelse. Vi vektla også behovet for kontinuitet i ledelsen etter et generalsekretærskifte. Det ble ikke foreslått kandidater som, etter vår mening, kunne konkurrere med sittende leder. Vi hadde selvsagt erfaring med lokalt fagforeningsarbeid som et av kriteriene som sto høyt på lista, men det førte ikke til at vi avviste å foreslå sittende leder for en periode til.

Markedsliberalisme

Nå er det en ny situasjon, og jeg vil gjerne uttale meg om mitt syn på valget, som tillitsvalgt i Forskerforbundet. Jeg støtter flere av synspunktene som kommer fram i artikkelen i Forskerforum nr. 5/17. Utviklingen på de ulike sektorene

AV MARIT ERIKSEN, hovedtillitsvalgt ved Høgskolen i Østfold og leder av valgkomiteen i Forskerforbundet 2013–15

vi har medlemmer i, er preget av tap av medbestemmelse gjennom omorganisering (eks. SAKS) og nedlegging av kollegiale organer. De store omstillingene i sektoren gjennom strukturreformen foregår i høy fart, med store mangler når det gjelder reell medbestemmelse. Styringen av sektoren preges mer og mer av at arbeidsgivers styringsrett omfatter det meste, mens arbeidstakers medbestemmelse reduseres til å «bli hørt». HR-direktører etablerer regimer som behandler ansatte slik at de mister faglig autonomi og innflytelse på egen arbeidssituasjon. Konkurransen på alle områder, med tellekanter, meritteringsordninger og krav til ekstern finansiering av forskning endrer UH-institusjonenes tradisjonelt frie stilling, og vi er mange som vil hevde at dette er del av en uheldig markedsliberalistisk samfunnsutvikling. Nytt lønnsystem i Staten kommer. Lokal lønnsdannelse på Akademikernes premisser og urimelige forskjeller mellom sammenlignbare grupper i det offentlige krever at Forskerforbundet får en tydelig samlende ledelse. Vi kan ikke akseptere at lektorer i videregående skole skal tjene mye mer enn både høyskolelektorer og ansatte i førstestillinger ved UH-institusjonene.

«Det må bygges kamp- og streikevilje hos medlemmer og tillitsvalgte hvis dette skal gå bra.»

Vi har behov for å bygge organisasjonens lokale ledd, siden det er der mange av de viktige kampene står nå og framover. Lokal lønnskamp, reell medbestemmelse i utvikling av lokal lønns- og personalpolitikk, kamp om å få beholde valgte ledere og kollegiale organer vil være sentralt framover.

Kampvilje

Profesjonelt og kunnskapsrikt lokalt ledd i vår organisasjon er nødvendig for å støtte opp under det sentrale leddet i kampen for å bevare de rettighetene vi har, pensjonsrettigheter, tariffavtaler med sentral lønnsdannelse, en god arbeidsmiljølov og mye mer. Det må bygges kamp- og streikevilje hos medlemmer og tillitsvalgte hvis dette skal gå bra.

Med disse og mange flere utfordringer så er det klart at vi trenger en fagforeningsleder med fagforeningserfaring når Forskerforbundet skal velge leder denne gangen.

Selvbedraget

ARBEIDSLIVET: Plutselig var jeg pensionist. Endelig kunne jeg ta opp gamle utkast og fullføre påbegynte artikler.

Det hadde vært et kjør i mange år, jeg hadde vært utmattet om kvelden og i helgen. Orket ikke å definere oppgaven klarere, ikke spisse hypotesen, ikke strukturere materialet. Orket ikke å ringe kollegaen som hadde holdt på med dette på 80-tallet. Orket ikke sjekke boken i magasinet for å

se om jeg hadde sitert riktig. Orket ikke å få med meg nyere artikler på Google Scholar. Orket ikke å se at dokumentasjonen var uklar, grunn og ubestemt, orket ikke å dobbeltsjekke. Orket ikke å la artikkelen ligge noen uker for så å lese den kritisk igjen.

De sa: ikke la det beste bli det godes fiende, bare få artikkelen inn til fristen. Få den godtatt med litt krangel, glem at illustrasjonene er hakkete og grumsete. Jeg sa til meg selv at det ikke bare var min skyld at dokumentasjonen hadde vært uklar, grunn og ubestemt, at det ikke var

Av Jørgen H. Jensenius

tid til å skaffe flere kilder. Jeg var ikke stolt av artikkelen, men den var god nok.

Plutselig satt jeg der med ryddig skrivebord, med ubegrenset tid til fordypelse og refleksjon. Da oppdaget jeg at jeg ikke lenger kunne, det som var klart i hodet, gled unna, rastløsheten og omtrentligheten var blitt arbeidsmetode. Og jeg måtte innse at det ikke var noen å skyld på.

Jeg vil ikke bare telles – jeg vil telle

Når tid til å drive gode utdanninger skal konkurrere med inntjening, førstekvalifisering, publisering, forskning og internasjonal nettverksbygging, ja, da er det utdanningene som taper.

EFFEKTIVITET OG KVALITET: Jeg har jobbet i høgskolesystemet i snart elleve år. I løpet av denne tiden har høgskolelandskapet endret seg. Naturlig nok. På noen områder til det bedre. Man er mer opptatt av kvalitet.

Det jobbes systematisk med kvalitetssikring, og virksomheten blir mindre privatisert. Det stilles krav om forskningsbasert kunnskap, og større fagmiljøer innebærer økt mangfold. Men samtidig har utviklingen gjort høgskolesystemet til en verden som etter min oppfatning skaper fremmedgjøring.

Stadig mer tid til søknadsskriving

I tellekanten tidsalder skjer det noe med fokus, språk, prioritering og verdsetting. Min erfaring er at det i systemet først og fremst jubles når noen har fått eksterne midler sånn at de kan drive forskningsprosjekter som også tilfredsstiller kravet om inntjening. Konsekvensen er at stadig flere bruker stadig mer tid på å skrive søknader og jobbe med prosjekter av ulike slag, og mindre tid på undervisning og veiledning. Det snakkes mye om hva som gir mulighet for individuelt opprykk, og om publisering av artikler som kan telles. På nivå 1, helst på nivå 2, nasjonalt, helst internasjonalt. Det jubles når noen tar doktorgrad og bidrar til å oppfylle institusjonens mål om x antall grader i hvert doktorgradsprogram hvert år. Det sies jevnt og trutt at utdanningene er viktige, at det er dem vi lever av, at samfunnsmandatet vårt er å få studenter

«Min erfaring er at det først og fremst jubles når noen har fått eksterne midler.»

AV HILDE LARSEN DAMSGAARD, dosent ved Institutt for helse-, sosial- og velferdsfag, Høgskolen i Sørøst-Norge

til å fullføre utdanningene sånn at de kan kvalifiseres til viktig arbeid i velferdsstaten. Men vi snakker sjelden eller aldri om hva som skal til for å skape gode læringsbetingelser, og hva som kjennetegner en god lærer og god læring i høyere utdanning.

Utdanning taper for inntjening

Når tid til å drive gode utdanninger skal konkurrere med inntjening, førstekvalifisering, publisering, forskning og internasjonal nettverksbygging, ja, da er det utdanningene som taper. I praksis handler det om at det blir mindre og mindre tid til å utvikle utdanningene fordi så mange andre oppgaver krever tid og krefter. Vi analyserer ikke disse problemene i fellesskap. Det kritiske og analytiske perspektivet som er så viktig i vårt forskningsarbeid, er påfallende lite til stede når vi skal forstå og forholde oss til de problemene systemets sammensatte krav byr på, og språket som benyttes, er ofte tilsørlende.

Oppmerksomheten dreies etter min oppfatning gjennomgående fra dannelsen til produksjon, fra studenters kvalifisering til ansattes merittering. Kvalitet forstått som utvikling underordnes kvalitet forstått som effektivisering og standardisering. Det er ikke lenger snakk om å kunne bruke den tiden man mener er nødvendig for å legge til rette for gode læringsprosesser. Hverdagen vår handler mye mer om faktorbevegelse enn om god kvalitet, og det legges vekt på å utvikle mer effektive undervisningsformer sånn at man kan få frigjort tid til forskning og egenkvalifisering. Livet i høgskolen rubriseres i

økende grad til tross for at alle vet at hverdagene er uforutsigbare og umulig kan bokføres slik faktor-tankegangen tilsier.

Fri og kritisk tenkingen?

For hvor plasserer vi de mange samtalene med studenter som trenger ekstra oppfølging, de faglige samtalene med kollegaer, alle de uforutsette møtene som kommer som perler på en snor i en stor, nylig fusjonert høgskole? Hva skjer med de viktige, men tidkrevende tilbakemeldingene som studentene trenger for å bli bedre, er det rom for dem i faktorregnskapet? Hva med de nyskapende forelesningene som engasjerer, aktualiserer og forplikter – de det tar tid å utvikle? Og hva med den frie, kritiske og kreative tenkingen? I hvilken rubrikk skal den stå? Eller for å si det på en annen måte: Er det fortsatt plass til slik tenkning som krever tid og åpne møteplasser innenfor et system som effektiviseres og strømlinjeformes mer og mer?

Hva systemet belønner

Da jeg valgte å jobbe i høgskolen, ønsket jeg å kunne bidra til en dannende utdanning preget av tid til praksisrelevant forskning og tålmodige og langsomme læringsprosesser, refleksjon og tett oppfølging av studentene. Nå oppleves det som vanskelig å legge til rette for slike prosesser fordi det forventes at man skal rekke så mye, prioritere så mye annet og «levere» i den tellbare produksjonen. Man kan selvfølgelig fortsatt velge å bruke mye tid med studentene, men det er ikke det systemet belønner eller legger opp til. Det forventes at vi som ansatte skal

suge og blåse på en gang – vi skal være best til å undervise og best til å forske i et system som erklærer at begge deler er viktig, men som ofte nedprioriterer det som skal til for å sikre god utdanning. Velger man selv å prioritere studentene, får man selv problemene knyttet til å innfri på alle de andre områdene også. Slik privatiseres ansvaret for å håndtere systemets sammensatte krav og ivareta kravet om kvalitet i utdanningene.

Vi må kunne prioritere studenter

Selvfølgelig må vi forholde oss til at det kommer nye krav til og i utdanningssystemet. Det betyr blant annet at vi skal kombinere forskning og utdanning. Men jeg ønsker ikke at det jeg driver med, skal reduseres til det som kan telles. Jeg vil ikke bare telles, jeg vil faktisk telle – forstått som å bety noe for dem som skal kvalifiseres til yrker som krever at de i utdanningen kan utvikle kunnskap, mot og mestringsfølelse og møter rollemodeller som er der også når det butter imot. Det betyr at arbeidet med studenter reelt må kunne prioriteres, og at det ikke oppfattes som i veien for annet arbeid som anses som viktigere. Det betyr også at vi må se nærmere på tempoet og på tendensen til å fylle på med flere arbeidsoppgaver som skal løses innenfor samme ramme. Hvis ikke er det mange som vil oppleve at hamsterhjulet bare går fortere og fortere rundt. Jeg tror ikke dette er et godt utgangspunkt for god kvalitet. Ikke for utdanningene, ikke for forskningen, ikke for de ansatte, ikke for studentene. Hvis språket primært handler om inntjening, gjennomstrømming, effektivitet og ressursbesparende læringsformer, hvis det som er i fokus, er hvor mange og hvor fort, gis den viktige danningen dårlige kår, og opplevelsen av fremmedgjøring er nærliggende.

– Bør oppfordre ansatte til å organisere seg

Forskerforbundet vokser, og Unios andel av de organiserte øker. Men organisasjonsgraden i samfunnet har sunket fra 50,5 % i 2006 til 49 % i 2016. Samtidig er arbeidsgivernes organisasjonsgrad stigende. Forskerforbundets generalsekretær Hilde Gunn Avløpp har en klar oppfordring til arbeidsgiverne.

– Det organiserte arbeidslivet er viktig for utviklingen av alle deler av arbeidslivet og for gode offentlige tjenester. Det gir ryddige arbeidsforhold, fleksibilitet og ansvarlighet. Arbeidsgiverne vet dette og organiserer seg. Min oppfordring er at ansvarlige arbeidsgivere også må oppfordre sine egne ansatte til å organisere seg, sier hun.

Nordisk møte i Oslo

Forskerforbundet var vertskap når 40 deltakere fra våre nordiske søsterorganisasjoner var samlet til møte på Tjuvholmen i Oslo fra 7. til 9. juni. Det årlige nordiske samarbeidsmøtet har lange tradisjoner, og arrangementet går på rundgang mellom landene.

På dagsorden sto diskusjoner om:

- Akademien i en postfaktuell tid
- Finansiering av forskning og høyere utdanning
- Open Access – rettigheter til undervisningsmateriale
- Påvirkningsarbeid – fra idé til suksess?
- Tilsetningsvilkår og lønnsstatistikk i de nordiske landene.

Det ble også tid til et besøk i Ekeberg skulpturpark, båtturen på Oslofjorden og omvisning på Astrup Fearnley-museet. Neste års nordiske møte skal arrangeres i Finland.

Innspill til revisjon av Langtidsplanen

Forskerforbundet har hatt møte med statssekretær Bjørn Haugstad for å gi våre første innspill til revisjon av langtidsplanen for forskning og høyere utdanning. Langtidsplanen, som ble vedtatt av Stortinget i 2015, fastsetter de overordnede målene og prioriteringene for hvordan regjeringen skal styrke forskning og høyere utdanning i perioden 2015–2024. Regjeringen har besluttet at planen skal revideres i 2018.

Forskerforbundet har vært positive til en langtidsplan, men har også påpekt flere svakheter ved den gjeldende planen, blant annet at den mangler en gjennomgående status- og behovsanalyse og at den må utvikles til å bli en plan for hele regjeringen, og ikke bare Kunnskapsdepartementet.

Hovedstyret vil behandle et skriftlig innspill fra Forskerforbundet i september.

Nytt fra Hovedstyret

Forskerforbundets Hovedstyre har drøftet videre arbeid med nytt lønssystem i staten og vedtatt å sette ned ei arbeidsgruppe. Arbeidsgruppen får i mandat å utforme forslag til viktige elementer for å sikre medlemmenes lønnsutvikling i forbindelse med arbeidet med nytt lønssystem i staten.

Hovedstyrets Arbeidsutvalg er som en prøveordning utvidet til tre personer, og styremedlem Steinar Vagstad (UiB) er valgt som medlem av AU i tillegg til leder Petter Aaslestad og nestleder May-Britt Ellingsen.

I juni besøker Hovedstyret lokale tillitsvalgte og institusjonsledere ved Universitetet i Agder og ved Agderforskning.

Lønnspolitisk strategi 2017–2019

Hovedstyret har vedtatt lønnspolitisk strategi for Forskerforbundet 2017–2019. Den nye strategien er tilgjengelig på våre nettsider. Grunnleggende i Forskerforbundets lønnspolitikk er at høyere utdanning skal lønne seg, og kollektive forhandlinger og kollektive avtaler er sentrale elementer i vår politikk.

Det overordnede målet med lønnsstrategien er å arbeide for å redusere lønnsforskjellen som eksisterer mellom våre medlemsgrupper og sammenlignbare grupper i offentlig sektor, samt minske lønnsgapet til privat sektor. Medlemmenes lønnsvilkår skal bedres gjennom fullt ut å kunne utnytte de mulighetene som ligger i de ulike sektorens lønssystemer og forhandlingsordninger.

Stadig flere kvinner i toppstillinger i akademien

Kvinneandelen i faglige toppstillinger, som professorer og dosenter, fortsetter å øke med et prosentpoeng i året, slik det har gjort de siste ti årene. Nå er andelen på 28,2 %. Det kommer frem av Tilstandsrapporten for høyere utdanning 2017, som ble lansert i mai.

– Vi er selvsagt glade for at kvinneandelen vokser i faglige toppstillinger. Samtidig ser vi det fortsatt er langt igjen. Det er flere kvinner enn menn som tar høyere utdanning, og det bør gjenspeiles også i professor- og dosentstillinger, sier kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen.

Av de statlige institusjonene har Høgskolen i Oslo og Akershus og Kunsthøgskolen i Oslo høyest kvinneandel i faglige toppstillinger, begge med 46,2 %. Institusjonene med størst økning fra 2015 til 2016 er Høgskolen i Østfold (5,9 prosentpoeng) og Universitetet i Agder (5,7 prosentpoeng).

Fakta om Forskerforbundet

- **Forskerforbundet** er landets største og ledende fag- og interesseorganisasjon for ansatte i forskning, høyere utdanning og kunnskapsformidling.
- Forskerforbundet har 21 000 medlemmer og er tilsluttet Unio – hovedorganisasjonen for universitets- og høyskoleutdannede.
- Forskerforbundet arbeider for høyere lønn og bedre arbeidsvilkår for medlemmene.

Kurs og seminarer

Forskerforbundet arrangerer disse kursene i august 2017:

- 23.–25. august: Grunnopplæring i forhandlinger og tariffavtaler, for nye tillitsvalgte (alle sektorer)
 - 29. august: Forberedelse til lokale forhandlinger, for tillitsvalgte i staten
 - 30. august: Forberedelse til lokale forhandlinger, for tillitsvalgte i Virke
 - 31. august: Kurs i praktisk lokallagsarbeid, for alle med verv i lokallag eller fagpolitisk forening.
- Program og påmeldingsinformasjon blir lagt ut på forskerforbundet.no/kurs.

Vervekampanje 2016

Kjenner du noen som kan bli medlem i Forskerforbundet? Verv en kollega i dag og få vervepoeng som kan tas ut i form av gavekort. Jo flere du verver, jo mer får du i premie: 500 kr. for ett nytt medlem, 1 500 kr. for to, og deretter 500 kr. for hvert ekstra medlem du verver. På Min side finner du oversikt over dine vervinger og din poengsaldo.

**FORSKER
FORBUNDET**

Følg oss!

facebook.com/forskerforbundet
twitter.com/Forsker

@forskerforbund

FORSKERFORBUNDETS HOVEDSTYRE 2016–2018: Petter Aaslestad, NTNU (leder), May-Britt Ellingsen, NORUT Tromsø (nestleder), Ellen Karoline Dahl, UiT Norges arktiske universitet, Tom Roar Eikebrokk, Universitetet i Agder, Brita Haugum, Akershus universitetssykehus, Kristian Mollestad, Presteforeningen, Steinar Vagstad, Universitetet i Bergen, Kristin Ran Choi Hinna, Høgskolen på Vestlandet (1. vara), Rolf Borgos, Høgskolen i Innlandet (2. vara), Inger Auestad, Høgskolen på Vestlandet (3. vara)

SEKRETARIATET: Generalsekretær: Hilde Gunn Avløpp. Stab: Spesialrådgiver Frank O. Anthun, kommunikasjonsleder Lars Kolltveit, informasjonsleder Unn Rognum.

Arbeidslivsavdelingen: Avdelingssjef Bjørn T. Berg, fagsjef Jorunn Dahl Norgård, rådgiver Terje Colbjørnsen, spesialrådgiver Kari Folkenborg, forhandlingsjef Jorunn Solgaard, rådgiver Andreas Christensen, spesialrådgiver Kjetil Mørk, rådgiver Vegard Thorbjørnsen, seksjonsleder/advokat Ann Turid Opstad, advokat Stine Nordgren Johannessen, advokat Hildur N. Nilssen, advokat Mariann Helen Olsen, advokat Jannicke Ryun Sæther. **Organisasjonsavdelingen:** organisasjonssjef Joar Flynn Jensen, rådgiver Natasa Duric, rådgiver Synne Freberg, organisasjonskonsulent Nina Fjeld, rådgiver Renate Storli. **Administrasjonsavdelingen:** administrasjonssjef Birgitte Olafsen, arkivleder Kristine K. Brox, IT-konsulent Inger Marie Højfeldt, seniorrådgiver Aina Nilsen, økonomiansvarlig Marit Sletner, økonomikonsulent Siri Johannessen, regnskapssekretær Karin Haug, seniorkonsulent Linda Pettersson, førstesekretær Hans Askildsen, seniorkonsulent Brit Helen Hesselberg, førstesekretær Rita Kvæl, førstesekretær Tore Sandnes.

Medbestemmelse virker

AV HILDE GUNN
AVLØYP, general-
sekretær i Forsker-
forbundet

Den norske modellen med stor grad av medbestemmelse og inkludering av lokale tillitsvalgte gir bedre løsninger for alle. Politikerne må forstå hvor viktig medbestemmelse er for kvalitet, åpenhet og omstilling i arbeidslivet. I november la Arbeidsforskningsinstituttet ved Høgskolen i Oslo og Akershus fram Medbestemmelsesbarometeret 2016. Undersøkelsen viste at 45 prosent av de spurte mener arbeidslivet beveger seg i en mer autoritær retning, mens bare 10 prosent mener det går i en mer demokratisk retning. I 2009 svarte 89 prosent at de hadde stor eller ganske stor innflytelse på sin egen arbeidssituasjon. I 2016 hadde dette tallet falt til 77

prosent. En betydelig nedgang, ifølge forskerne bak undersøkelsen. Dette burde i høyeste grad bekymre politikere, arbeidsgivere og ledere. «Den norske modellen» kjennetegnes av høy grad av medvirkning og demokrati i arbeidslivet, og av et utstrakt trepartssamarbeid mellom arbeidstakere, arbeidsgivere og staten. Gjennom årtier er det bygget opp avtaleverk og kulturer for å løse konflikter i arbeidslivet, både nasjonalt og på den enkelte arbeidsplassen. En høy andel fagorganiserte har gjort systemet mulig. Helt sentralt står involvering av lokale tillitsvalgte på deres arbeidsplass.

Denne modellen er et norsk konkurransefortrinn. Den fremmer kompetanse, samarbeid, kvalitet, produktivitet og innovasjon. Med sterke parter på både arbeidstaker- og arbeidsgiversiden blir forslag til tiltak og utvikling mer gjennomtenkte og holdbare. En utstrakt dialog partene

«Erfaringen fra våre tillitsvalgte er helt entydig: Medbestemmelse virker.»

mellom gir større fleksibilitet i arbeidslivet og bedre omstilling og videreutvikling av både offentlig og privat sektor. De som lurer på om norsk arbeidsliv er omstillingsdyktig, kan se til industrien, som har klart seg gjennom tøffe omstillinger og leverer produkter i verdensklasse. Eller til universitets- og høyskolesektoren, som nylig har vært gjennom omfattende reformprosesser. Lokale tillitsvalgte kjenner virksomheten og bidrar til balanserte løsninger og virkemidler. Et godt fungerende medbestemmelsesapparat gir økt legitimitet til avgjørelser og prosesser. En dyktig virksomhetsleder kan lene seg på lokale tillitsvalgte både i driftsfaser og når tyngre avgjørelser er aktuelt.

Den norske modellen kommer ikke av seg selv. Trepartssamarbeidet må hele tiden tas vare på, utvikles og styrkes. I 2010 la et utvalg ledet av Ida Munkeby fram NOU-en «Medvirkning og medbestemmelse i arbeidslivet». Utvalget fant at det var stor variasjon i måten medbestemmelsesordningene praktiseres på, men også at de synes å ha høy legitimitet.

Erfaringen fra våre tillitsvalgte er helt entydig. Medbestemmelse virker, men medbestemmelse i tunge prosesser som fusjoner eller omstillinger er ekstremt ressurs- og tidkrevende.

Det er likevel en helt nødvendig jobb, som til syvende og sist gjør arbeidslivet bedre for alle. Politikerne bør gjøre mer for å anerkjenne og støtte opp under dette arbeidet. Og arbeidsgivere bør oppfordre ansatte til å organisere seg.

Faste innlegg fra generalsekretær Hilde Gunn Avløyp, administrasjonssjef Birgitte Olafsen, avdelingssjef Bjørn T. Berg og organisasjonssjef Joar Flynn Jensen

Instituttene og samfunnsoppdraget

AV MAY-BRITT
ELLINGSEN,
nestleder i
Forskerforbundet

Kunnskaps- og forskningsinstitusjonene har et samfunnsoppdrag: Kunnskapen skal bidra til et bedre samfunn. Instituttene spiller viktige roller i det norske kunnskapssystemet. Evalueringer viser at forskningen er relevant for brukerne, instituttene har god brukerdialo, og forskningen har stor samfunnsnytte. Flere av instituttene er fremragende forskningsmiljøer i internasjonal målestokk. De henter inn EU-midler og stimulerer næringslivet til økt forskning. Instituttene har en nøkkelrolle i å knytte forskning, utdanning og innovasjon sammen, og sektoren er en viktig leverandør av forskningsbasert beslutningsgrunnlag for oppdatert samfunnsstyring og politikktutvikling.

Men sektorens rammebetingelser setter begrensninger – den positive samfunnsnyten kunne vært langt større.

Konkurranselogikken, verdensmesterskapet i forskning og offentlig innkjøpspolitikk er tre barrierer mot økt samfunnsnytte. Hver for seg og på enkeltområder kan disse barrierene virke både tilforlætelige og endog velbegrunnet. I et helhetlig perspektiv kan den samlede effekten være svært ødeleggende. Innvilgelsesprosenten i Norges Forskningsråd er et eksempel på det samfunnsøkonomiske sløseriet konkurranselogikken bidrar til. Mellom 70 og 90 prosent av søknadene til NFR blir avslått. Hvorfor i all verden skal for eksempel pressede kommuner bruke sine knappe ressurser på å søke forskningsmidler når muligheten for tilslag er så lav? Verdensledende vitenskap er målet. Men skal forskning være et redskap for å øke nasjonal prestisje i det internasjonale forskersamfunnet? Forskning skal bidra med substansiell kunnskap for å løse samfunnsutfordringer, men forskningssystemet er blitt en svulmende publiseringsmaskin. To millioner stort sett uleste artikler publiseres årlig i 30 000 tidsskrifter, skriver Knut Olav Åmås i Aftenposten 22.04.17. Artiklene er bare en tellekant i systemet. Det offentlige handlet i 2015 for 480 milliarder. Fokus på priskonkurranse og byråkratiske anskaffelsesregler hindrer at offentlige anskaffelser kan brukes systematisk til å stimulere forskning og innovasjon, både i næringsliv og offentlig sektor.

Samlet bidrar de tre ovennevnte barrierene til at det er et stort uforløst potensial for bruk av forskningsinstituttene på en konstruktiv og samarbeidsorientert måte. Skal instituttsektorens kunnskap bidra

«Dagens forskningspolitikk er i ferd med å utradere de anvendte samfunnsvitenskapelige forskningsinstituttene»

sterkere til å løse presserende samfunnsutfordringer, så må forskningspolitikken i større grad vektlegge samarbeid og komplementær kunnskap. Det må være en reell vilje til å anerkjenne anvendt forskning som kunnskapsbidrag. Sist, men ikke minst, må offentlige innkjøp i langt større grad enn i dag brukes som konstruktive verktøy for innovasjon. Det må legges til rette for dialog og samhandling mellom offentlige aktører og forskningsinstitutter. Bruk av forskningsbasert kunnskap og innovasjonssamarbeid må stimuleres gjennom innovasjonsvirkemidler tilsvarende dem man har for å stimulere samarbeid mellom forskningsmiljøer og næringsliv.

Instituttsektoren er viktige kunnskapsleverandører for å løse nåtidens komplekse samfunnsutfordringer, men dagens forskningspolitikk er i ferd med å utradere de anvendte samfunnsvitenskapelige forskningsinstituttene.

Statens særpreg

Mye tid og oppmerksomhet denne våren har gått med til prosessen rundt ny lov om statsansatte (tidligere kjent som «tjenestemannsloven»). Forskerforbundet berømmet i noen tidligere runder regjeringen for å ville stramme inn adgangen til midlertidige ansettelser i staten, men da lovforslaget ble lagt frem før påske, stilte vi oss kritiske; forslaget var fullt av smutthull som i praksis ville bety at innstramningen ville ha liten effekt.

Når dette leses, vet man om våre innvendinger ble tatt til følge av stortingsflertallet. Noe av det vi reagerte på, var at regjeringen mente begrepet «midlertidig karakter» måtte tolkes på en annen måte enn i arbeidsmiljøloven, på grunn av «statens særpreg». Tradisjonelt har «statens særpreg» vært forbundet blant annet med et sterkt stillingsvern, som skal sikre at embetsverket kan opptre kritisk overfor de til enhver tid sittende politikere, uten angst for represalier. Byråkratiets uavhengige rolle er grunnleggende for vårt demokrati – og for statens særlige preg. Og uavhengige forskere er en forutsetning for at academia skal kunne fylle sitt samfunnsoppdrag, som på en gang er både kreativt, konstruktivt og kritisk (for å låne NTNUs tidligere «monogram»).

Slik forslaget var formulert, fremstod det som om tidsavgrensede prosjekter og ekstern finansiering var selve *særpreget* ved staten. Det er det selvsagt ikke; det er tvert imot det normale i det norske arbeidslivet. Forslaget åpnet for at bruken av midlertidighet ved eksternt finansierte prosjekter kunne fortsette som før. Vi argumenterte derfor sterkt for å fjerne unntak knyttet til «statens særpreg» når det gjaldt midlertidige ansettelser.

Statens ansatte

«Statens særpreg» er for meg også et viktig begrep i det statlige lønns- og tariffsystemet. Enkelte stillinger i staten er «monopolstillinger», slik som de såkalt «uniformerte» (politi, militær, toll). De er avhengige av at staten som arbeidsgiver fører en lønnspolitikk som både sørger for å «rekruttere, videreutvikle og beholde» (for å låne de tre mantraene som benyttes i den statlige arbeidsgiverpolitikken), og som samtidig sørger for en lønnsplassing og en lønnsutvikling som erfares som rimelig og rettferdig.

Også Forskerforbundet har mange medlemmer i statlig sektor som i liten grad konkurrerer innenfor et såkalt marked, men som innehar en for staten uvurderlig kompetanse. Da er det avgjørende at partene er i stand til å forstå den reelle betydningen av statens særpreg, og fortsetter å vurdere sentrale lønsmessige tiltak som kan stå seg i konkurranse med lignende stillinger utenfor staten.

Mellomoppgjøret

De aller fleste fagforbund opplevde – i likhet med Forskerforbundet – at fjoråret gav reallønnsnedgang for medlemmene. I årets mellomoppgjør gikk Unio inn i forhandlingene med krav om reallønnsvekst til våre medlemmer. Det fikk vi til (forutsatt at prisveksten blir omtrent som anslått). Vi ble enige om at alle skulle gis et visst generelt prosentvis tillegg. Å gi et prosentvis tillegg til alle (og ikke et kronetillegg) er po-

AV PETTER AASLESTAD,
leder i Forskerforbundet

«Byråkratiets uavhengige rolle er grunnleggende for vårt demokrati – og for statens særlige preg»

sitivt for Forskerforbundets medlemmer, og har da også vært Unios tydelige profil i de seneste oppgjørene. Dessuten ble det avsatt midler til en lokal pott som var stor nok til at det forsvarer igangsetting av det lokale apparatet. (For detaljer om resultatet: «Alt du trenger å vite om lønnsoppgjøret i staten» på våre hjemmesider.)

Vi som parter ble dessuten enige om å fortsette arbeidet med en modernisering og forenkling av lønssystemet.

Staten som arbeidsgiver har endret seg mye i de senere årene. Av de drøyt 160 000 som jobber i staten, regner man med at cirka tre fjerdedeler nå har høyere utdanning. Det er da viktig at lønssystemet er tilpasset den arbeidsstokken det de facto skal ivareta.

For Forskerforbundet og for Unio sin lønnspolitikk ligger det til grunn at utdanning, kompetanse, ansvar og risiko skal lønne seg. Da er det viktig at det fremtidige statlige systemet rigges slik at dette realiseres – til beste for våre medlemmer og for statens særlige preg.

Forskerforum i digital utgave

- Forskerforum kan også leses på nettbrett og mobiltelefon
- last ned appen Forskerforum gratis fra Appstore eller Google Play
- kan leses uten å være tilkoblet nett
- gir en god leseropplevelse

**Forskerforum
der du er!**

